

Jerguš Sivoš

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

V najnovších československých dejinách patria roky 1948 – 1953 k obdobiam, keď sa režim dopúšťal na vlastných občanoch bezprecedentného bezprávia. Jedným z nástrojov upevňovania moci a zastrasovania obyvateľstva sa stala Štátna bezpečnosť (ŠtB). A frontovými útvarmi triedneho boja, ako hovorí Jan Frolík, sa stali krajské útvary ŠtB.¹ Poznanie štruktúr, kariéry a osudov vedúcich pracovníkov ŠtB, používaných metód a foriem práce, ale aj poznanie každodenného života útvarov je dôležité na pochopenie činnosti a páchania bezprávia, ktorého sa dopúšťali na občanoch.

Pri výskume teritoriálnych útvarov ŠtB nie je možné obísť publikácie Jana Frolíka, Jana Peška a Jiříny Dvořákovéj.² Archívne pramene spravuje prevažne Archív bezpečnostných zložiek. Z hľadiska poznania organizácie a personálneho obsadenia útvarov ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 až 1953 sú cenné najmä fondy 215 – Rôzne bezpečnostné zložky na Slovensku po roku 1945, 310 – Veliteľstvo Štátnej bezpečnosti, A 2/1 – Sekretariát MV (1. diel), ale aj dosiaľ nespracovaný fond odboru organizácie, systematizácie a tarifikácie MV. V Slovenskom národnom archíve je uložený fond bezpečnostného odboru Povereníctva vnútra a fond Ústredného výboru KSS. Veľmi ojedinele sa materiály nachádzajú vo fondoch jednotlivých útvarov ŠtB uložených v Archíve ÚPN.

Nenahradiateľným zdrojom informácií pri rekonštrukcii organizačnej a personálnej štruktúry sú personálne spisy príslušníkov ŠtB. Ich prevažná časť je uložená v Archíve bezpečnostných zložiek v Kaniciach. Menšia časť sa nachádza v Archíve ÚPN, prípadne v Archíve Ministerstva vnútra v Nitrianskej Strede (ide však len o časť personálnych spisov príslušníkov narodených po roku 1930).

1 FROLÍK, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. In: *Sborník archivních prací*, 1991, roč. 41, č. 2, s. 465.

2 DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*. ÚDVZK, Praha 2007; FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, s. 447–528; FROLÍK, Jan: Jště k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. In: *Sborník archivních prací*, 2002, roč. 52, č. 2, s. 371–519; PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953* (druhé, doplnené vydanie). Veda, Bratislava 1999.

Organizácia ŠtB na Slovensku v roku 1948

Krátko po februári 1948 sa na Povereníctve vnútra a jeho podriadených bezpečnostných zložkách uskutočnili organizačné a personálne zmeny. V rámci unifikácie sa už 15. marca 1948 odbor štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva Povereníctva vnútra reorganizoval na III. odbor bezpečnostný a dočasne prevzal nielen úlohy zrušeného VII. odboru, ale aj V. odboru Povereníctva vnútra (pracovné tábory). Po zmenách, ktoré prebehli v súlade s reorganizáciou pražského odboru na ministerstve vnútra (III. odbor – Bezpečnosť – tu vznikol už koncom roka 1947), zostal veliteľom ŠtB na Slovensku Rudolf Viktorin³ a zástupcom Viktor Sedmík.⁴ Odbor sa členil na dve zložky: skupina „B“ zabezpečovala úlohy všeobecnej bezpečnosti, skupina „A“ mala v kompetencii spravodajské a štátno-bezpečnostné úlohy. Tvorili ju oddelenia politického, obranného a hospodárskeho spravodajstva, oddelenie štátnej bezpečnosti, študijné oddelenie, technické oddelenie a pomocný úrad.⁵

V polovici marca 1948 vznikla zároveň Zemská úradovňa Štátnej bezpečnosti v Bratislave, ktorá nahradila pôvodnú skupinu Štátnej bezpečnosti. Vytvorenie novej štátno-bezpečnostnej zložky sledovalo zjednotenie stavu s českými krajinami (Zemské úradovne ŠtB tam existovali už predtým), ako aj prispôsobenie štruktúry štátno-bezpečnostných zložiek územnosprávnemu členeniu republiky. Zemská úradovňa Štátnej bezpečnosti, pod vedením prednostu Jozefa Ilčíka, sídlila v budove policajného riaditeľstva na Benešovej ulici. Organizačne sa členila na päť oddelení. Vnútorňý chod úradovne (sekretariát, vybavovanie došlej pošty, kádrové otázky, školenie zamestnancov) zabezpečovalo 1. oddelenie (osobné a organizačné). Podateľňu a hlavnú kartotéku viedlo 5. oddelenie. Druhé oddelenie riadilo štátno-bezpečnostnú službu na Slovensku, vyšetrovalo protištátne činy, viedlo evidenciu politicky nespoľahlivých osôb, predstaviteľov cirkví a siekt a emigrantov (1. referát), zabezpečovalo ochranu

3 Rudolf Viktorin (1898 – 1986), člen sociálnodemokratickej strany a neskôr KSS, člen povstaleckej Slovenskej národnej rady a v rokoch 1945 – 1950 člen ÚV KSS. Od roku 1945 riadil Štátnu bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku ako prednosta 2. oddelenia NB, Ústredne politického spravodajstva, VI., VII. a III. odboru Povereníctva vnútra. Od januára 1949 do júna 1950 viedol koordinačný odbor Povereníctva vnútra. Po odchode do civilu sa stal riaditeľom bratislavskej pobočky obchodu s nábytkom Drevona. V januári 1952 ho zatkli a súdili v procese O. Valášek a spol. V roku 1959 ho prepustili z väzenia a o štyri roky neskôr rehabilitovali. Pozri MEDVECKÝ, Matej – SIVOŠ, Jerguš – JAŠEK, Peter: *V stopách železného Felixa. Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. ÚPN, Bratislava 2012, s. 180.

4 Viktor Sedmík (1916), pôvodným povoláním učiteľ, v rokoch 1937 – 1943 dôstojník z povolania (bojoval na východnom fronte, pôsobil aj v spravodajskom oddelení ministerstva národnej obrany) a v rokoch 1943 – 1945 príslušník Hlavného veliteľstva žandárstva. Od februára 1945 organizoval Národnú bezpečnosť na južnom Slovensku. Koncom roka 1945 sa stal zástupcom R. Viktorina a prednostom spravodajskej sekcie. Od januára 1949 do marca 1950 viedol Štátnu bezpečnosť na Slovensku. Neskôr krátko pôsobil na Povereníctve dopravy a Štátnom pedagogickom ústave. V januári 1952 ho zatkli a súdili v procese O. Valášek a spol. V roku 1959 ho prepustili z väzenia a o štyri roky neskôr rehabilitovali. Tamže, s. 179–180.

5 *Archív bezpečnostných zložek* (ďalej len ABS), fond (ďalej len f.) Veliteľství Státní bezpečnosti (ďalej len 310), signatúra (ďalej len sign.) 310-20-4, Prehľad zamestnancov III. odboru „Bezpečnosť“ Povereníctva vnútra.

Jerguš Sivoš

vládných činiteľov (2. referát) a sledovalo politicky nespoľahlivé osoby, najmä predstaviteľov Demokratickej strany (3. referát). Hospodárske a cudzinecké záležitosti, ale aj previerku žiadateľov o cestovný pas riešilo 3. oddelenie. Napokon 4. oddelenie sa venovalo retribučnému súdnictvu, obnovenému v marci 1948, otázky národnej a štátnoobčianskej spoľahlivosti, ale aj preverovaniu odbojovej činnosti (udeľovali súhlas s vydaním osvedčenia podľa zákona č. 255/1946 Zb.).⁶ Zemská úradovňa ŠtB v Bratislave riadila 19 (od 15. mája len 18) odbočiek Štátnej bezpečnosti so sídlom v Banskej Bystrici, Bratislave, Humennom, Komárne, Košiciach, Leviciach, Levoči, Lučenci, Michalovciach, Nitre, Poprade⁷, Prešove, Rimavskej Sobote, Rožňave, Ružomberku, Trenčíne, Trnave, Turč. Sv. Martine a Žiline.⁸

Diskusia o novej organizácii bezpečnosti na Slovensku koncom roka 1948

Od jesene roku 1948 prebiehala medzi Prahou a Bratislavou diskusia o budúcej podobe bezpečnostných zložiek. Podnietila ju pripravovaná zmena územnosprávneho členenia Československej republiky (zrušenie krajiniského a zavedenie krajského zriadenia), ale aj dlhodobou proklamovaná snaha o centralizáciu bezpečnosti a zjednotenie jej štruktúr.

Na pražskom ministerstve vnútra už 17. novembra 1948 vznikla „Skupina I. – bezpečnosť“. Jej súčasťou sa stal aj odbor BA – Veliteľstvo Štátnej bezpečnosti, na čele s Jindřichom Veselým, ktorý spoločne s námestníkom ministra vnútra Josefom Pavlom⁹ viedol rokovania s predstaviteľmi Povereníctva vnútra. Obaja už v tomto období presadzovali úplné podriadenie bezpečnostných zložiek na Slovensku pražskému ministerstvu vnútra, zatiaľ čo funkcionári Povereníctva vnútra na čele s povereníkom Danielom Okálím¹⁰ sa usilovali uchovať si čo najširšie kompetencie. V otázke cent-

-
- 6 Tamže, sign. 310-20-14, Organizácia Zemskej úradovne Štátnej bezpečnosti v Bratislave.
- 7 Odbočku Štátnej bezpečnosti v Poprade zrušil veliteľ ŠtB na Slovensku Rudolf Viktorin k 15. 5. 1948 a pričlenil ju k odbočke Štátnej bezpečnosti v Levoči. Strážmajster Ján Obert zostal v meste pôsobiť ako referent ŠtB pre okres Poprad. ABS, f. Různé bezpečnostní složky na Slovensku po roce 1945 (215), sign. 215-36-1, Odbočka Štátnej bezpečnosti Poprad – zrušenie.
- 8 *Slovenský národný archív* (ďalej len SNA), f. Povereníctvo vnútra – spravodajský a štátno-bezpečnostný odbor, škatuľa číslo (ďalej len šk. č.) 15, III. odbor bezpečnostný Pov. vnútra – zriadenie.
- 9 Josef Pavel (1908 – 1973), člen KSČ od roku 1932, interbrigadista, poslanec Národného zhromaždenia, v rokoch 1947 – 1948 vedúci bezpečnostného a obranného oddelenia ÚV KSČ. Vo funkcii námestníka ministra vnútra pôsobil od septembra 1948 do augusta 1950. Neskôr sa stal dočasným veliteľom Pohraničnej stráže a v januári 1951 nastúpil na rezortnú školu Slapy. Vo februári 1951 ho zatkli a v decembri 1953 odsúdili na 22 rokov väzenia. V októbri 1955 ho Najvyšší súd prepustil na slobodu. V nasledujúcom období pôsobil na medzinárodnom oddelení ÚV ČSTV. Od 8. apríla do 30. augusta 1968 bol ministrom vnútra ČSSR. Pozri: KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 136–138.
- 10 Daniel Okáli (1903 – 1987) – spisovateľ, literárny kritik a komunistický politik. Od roku 1945 pôsobil ako prezidiálny šéf Povereníctva vnútra a od roku 1946 ako vládný splnomocnenec pre výmenu obyvateľstva s Maďarskom. V rokoch 1948 – 1950 bol povereníkom vnútra a do roku 1951 aj poslancom SNR. V rokoch 1951 až 1960 ho väznili. Po rehabilitácii v roku 1963 pracoval v Literárnovednom ústave SAV. Viac pozri PEŠEK, Jan a kol.: *Aktéři jedné éry na Slovensku 1948 – 1989. Personifikácia politického vývoja*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2003 s. 245–248.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

realizácie bezpečnosti však Prahe nahrával tzv. zlučovací zjazd komunistických strán z 29. septembra 1948, po ktorom sa Komunistická strana Slovenska stala organizačnou súčasťou KSČ, ale aj príprava a následné prijatie nového zákona o Zbore národnej bezpečnosti (č. 286/1948 Zb.), ktorý okrem iného kládol dôraz na jednotnosť a centralizáciu bezpečnostného zboru.

Politická porada o bezpečnosti sa uskutočnila v Bratislave 11. decembra 1948. Za slovenskú stranu sa na nej zúčastnil generálny tajomník ÚV KSS Štefan Bašťovanský, bezpečnostný referent ÚV KSS Oskar Valášek, povereník vnútra Daniel Okáli, veliteľ ŠtB na Slovensku Rudolf Viktorin a jeho zástupca Viktor Sedmík. Diskusia sa niesla v napätjej atmosfére. Josef Pavel s Jindřichom Veselým predniesli svoje predstavy o úplnej centralizácii bezpečnostných zložiek, čo prirodzene nenašlo ohlas u slovenských zástupcov. Záujmy Povereníctva vnútra, teda ponechanie čo najširších kompetencií na slovenských orgánoch, hájil predovšetkým povereník vnútra Daniel Okáli.¹² Zhoda sa ťažko hľadala najmä v otázke riadenia Štátnej bezpečnosti. Podľa slov veliteľa ŠtB Jindřicha Veselého: *V otázke centralisace státní bezpečnosti po podrobné a místy i bojovné diskusi bylo ustoupeno z taktických důvodů od požadavku přísné a přímé centralisace, t. j. přímé řízení krajských velitelství státní bezpečnosti na Slovensku Prahou. Bylo dohodnuto, že v povnútru bude zřízen odbor státní bezpečnosti (BA), obdobný odboru státní bezpečnosti v ministerstvu vnitra, ovšem ve značně zmenšeném měřítku.*¹³

Rokovanie napokon skončilo kompromisom, ktorý zástupcovia pražského ministerstva považovali za *širokú a politicky významnú dohodu*. Obe strany sa dohodli na vytvorení jednotnej bezpečnostnej komisie ÚV KSČ (s dvomi slovenskými delegátmi – D. Okálím a O. Valáškom), zachovaní slovenských bezpečnostných odborov na Povereníctve vnútra a ich unifikácii so štruktúrami ministerstva vnútra a na právomoci povereníka vnútra priamo riešiť otázky bezpečnosti na Slovensku, t. j. na rozdiel od Prahy bez zástupcu pre bezpečnosť.

K 1. januáru 1949 sa tak štruktúra Povereníctva vnútra prispôsobila pražskému vzoru. Aj v Bratislave vznikla „Skupina I – bezpečnosť“, rozčlenená na tri odbory. Odbor BK (koordináčny), pod vedením Rudolfa Viktorina, prenášal rozhodnutia a opatrenia ministerstva vnútra a povereníka vnútra na krajské veliteľstvá národnej a štátnej bezpečnosti.¹⁴ Odbor BA (Viktor Sedmík) bol podobne ako na ministerstve Štátnou bezpečnosťou a napokon odbor BC (František Lipka) mal v kompetencii Národnú (od roku 1950 Verejnú) bezpečnosť.

11 Štefan Bašťovanský (1910 – 1952) – komunistický funkcionár a politik. Člen 4. ilegálneho vedenia KSS, predseda Národného výboru v Bratislave (1945), generálny tajomník (1945 – 1951) a tajomník ÚV KSS (1951), pracovník Slovenského pedagogického nakladateľstva (1952). Koncom novembra 1952 spáchal samovraždu. Viac pozri: PEŠEK Jan a kol.: *Aktéri jedné éry na Slovensku 1948 – 1989. Personifikácia politického vývoja*, s. 35–38.

12 Podľa zápisu z porady, ktorý spracoval veliteľ ŠtB J. Veselý pre Karla Švába *zejména povereník Dr. Okáli hájil zájmy Povereníctva vnútra, chtěje ubýjít co největší pravomoc [...] takže musel býti dokonce s. Bašťovanským dvakrát uveden na pravou míru*. ABS, f. 310, sign. 310-29-7, Úřední záznam ze 14. prosince 1948.

13 Tamže.

14 Odbor sídlil v hoteli Centrál na Štefanovičovej ulici v Bratislave a členil sa na 9 oddelení: BK/1 – kádrové, BK/2 – politická a osvetová výchova, BK/3 – hospodársko-správne, BK/4 – obranné, BK/5 –

Jerguš Sivoš

Odbor BA Povereníctva vnútra sa skladal z viacerých oddelení. Niektoré nadväzovali na predchádzajúci vývoj, ďalšie vznikli podľa pražského vzoru. Organizačné štruktúry oboch centrál ŠtB sa k 1. januáru 1949 zosúladiť. Odbor Štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra predstavoval zmenšený model Veliteľstva ŠtB v Prahe (odbor BA ministerstva vnútra) – miesto sektorov tu existovali oddelenia. Organizačná podoba a obsadenie jednotlivých vedúcich funkcií bolo začiatkom roku 1949 nasledovné:

- prednosta BA – Viktor Sedmík,
 - zástupca prednostu BA – Teodor Baláž,
 - skupina BAa (vnútorná ŠtB, t. j. operatívna) – Teodor Baláž,
   - 1. oddelenie (obranné) – Ľudovít Krampľ,
   - 2. oddelenie (politické spravodajstvo) – Štefan Orlík,
   - 3. oddelenie (hospodárske spravodajstvo) – Ondrej Thomes,
   - 4. oddelenie (výkon) – František Hagara,
   - 5. oddelenie (realizačné) – Pavol Paulík,
 - oddelenie BA_b (zahraničné spravodajstvo) – František Mišeje,
 - oddelenie BA_c (tzv. malá ŠtB) – Matej Běl,
 - oddelenie BA_d (administratívne) – Štefan Holobradý,
 - oddelenie BA_o (ochranný oddiel) – Vladimír Žalman,
 - oddelenie BA_p (pasové) – Michal Horský,
 - oddelenie BA_t (technické) – Ján Folta.

Organizácia teritoriálnych útvarov ŠtB na Slovensku v rokoch 1949 – 1952

Organizačné zmeny centrál ŠtB v Prahe a v Bratislave sprevádzali aj zmeny na úrovni krajov a okresov. Štruktúra teritoriálnych útvarov ŠtB sa prispôsobila novému územnosprávnemu členeniu ČSR. K 1. januáru 1949 prevzali úlohy zrušenej Zemskej úradovne ŠtB v Bratislave a odbočiek ŠtB krajské veliteľstvá ŠtB dislokované v sídlach krajských národných výborov a veliteľstvá oddielov ŠtB, resp. oddiely ŠtB v okresoch.¹⁵ Činnosť šiestich krajských veliteľstiev ŠtB so sídlom v Bratislave, Banskej Bystrici, Nitre, Žiline, Prešove a Košiciach riadil, kontroloval a koordinoval odbor Štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra.¹⁶

organizačné, riadenie služby Zboru, BK/6 – bezpečnostné referáty, BK/7 – ľudové milície, BK/8 – tábory nútenej práce, BK/9 – zdravotné a zdravotno-bezpečnostné. *Archív Ústavu pamäti národa* (ďalej len A ÚPN), f. TNP Hronec (E 9.1), Opatrenie o organizácii a úprave služby u Koordinačného odboru Povereníctva vnútra zo 17. 2. 1949.

15 Útvary Verejnej bezpečnosti (v tom čase označovanej ako Národná bezpečnosť – NB) riadili samostatné krajské veliteľstvá NB.

16 Od začiatku roku 1949 používali útvary krycie názvy: Odbor BA Povereníctva vnútra – 402-A, KV ŠtB Bratislava – 413-A, KV ŠtB Banská Bystrica – 446-A, KV ŠtB Nitra – 435-A, KV ŠtB Žilina – 435-A, KV ŠtB Košice – 468-A, KV ŠtB Prešov – 457-A. DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, s. 143–144.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

Výnos ministra vnútra, ktorý signoval námestník Josef Pavel charakterizoval krajské veliteľstvo Štátnej bezpečnosti ako *základní výkonnou jednotku služby státně bezpečnostní, kterou pracující lid sleduje úmysly a odráží útoky vnějšího i vnitřního nepřitele, včetně útoků a podvratných činů zrádců a rozvratníků, kterými má být zasažen nebo obrožen politický nebo hospodářský základ státu.*¹⁷

Organizačná štruktúra krajského veliteľstva ŠtB kopírovala štruktúru centrály, teda skupiny BAa ministerstva vnútra. Podobne ako na odbore Štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra tu však miesto sektorov existovali oddelenia a miesto oddelení referáty. Výnimku tvorilo do istej miery 4. oddelenie, v ktorom sa zlúčili činnosti 4. sektora BAa a samostatného sektora BAa ministerstva vnútra, hoci referát spravodajskej techniky sa zaoberal len jej nasadzovaním a obsluhou, nie jej vývojom, či výrobou.¹⁸ Ďalší rozdiel spočíval podľa archivára Jana Frolíka v existencii 6. oddelenia, ktoré spravovalo problematiku samostatného sektora BAc – tzv. malej ŠtB (retribúcia, preverovanie správania počas vojny, tlačový dozor). Ako sa neskôr ukázalo, organizačná podoba krajských veliteľstiev ŠtB predurčovala budúcu podobu skupiny BAa. Začiatkom októbra 1949 sa totiž samostatný sektor BAc stal súčasťou skupiny BAa ako jej 6. oddelenie.¹⁹ Podobná organizačná zmena sa uskutočnila aj na Povereníctve vnútra.

Štruktúra krajského veliteľstva ŠtB z januára 1949²⁰

krajský veliteľ ŠtB,

- zástupca krajského veliteľa ŠtB,
- pobočník krajského veliteľa ŠtB,
- osvetový dôstojník,
- kancelária krajského veliteľstva ŠtB (podateľňa, výpravňa, spisovňa, evidencia),
- administratívne oddelenie,
  - referát kádrový a osobný,
  - referát hospodársko-právny,
  - referát dopravný,
- 1. oddelenie – obranné spravodajstvo,
- 2. oddelenie – politické spravodajstvo,
- 3. oddelenie – hospodárske spravodajstvo,
- 4. oddelenie – výkon (t. j. servis pre operatívne oddelenia),
  - referát zisťovací (t. j. základná identifikácia),
  - referát sledovania,
  - referát všeobecných objektov,
  - referát spravodajskej techniky,

17 Citované podľa FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, s. 465.

18 FROLÍK, Jan: *Jěště k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, s. 438.

19 Tamže.

20 Tamže, s. 437–438.

Jerguš Sivoš

- 5. oddelenie – vyšetrovanie,
  - 1. referát – vyšetrovanie pre 1. oddelenie,
  - 2. referát – vyšetrovanie pre 2. oddelenie,
  - 3. referát – vyšetrovanie pre 3. oddelenie,
- 6. oddelenie – tzv. malá ŠtB (t. j. retribúcia, preverovanie správania počas vojny, tlačový dozor).

V súvislosti s reorganizáciou Veliteľstva ŠtB sa na jeseň 1949 čiastočne menila aj podoba krajských veliteľstiev ŠtB. Osvetový dôstojník sa stal zároveň (alebo skôr) politickým tajomníkom a v štruktúre pribudli osvetoví inštruktori, vedúci agentúrnej centrály, obranný referent a telovýchovný referent. Administratívne oddelenie sa zmenilo na štábne so siedmimi referátmi. Náplň 1. až 5. oddelenia sa nezmenila, snáď len referát spravodajskej techniky sa premenoval na referát operatívno-technického výkonu. Zmenila sa aj organizácia 6. oddelenia, ktoré zabezpečovalo správne záležitosti.

Štruktúra krajského veliteľstva ŠtB z jesene 1949²¹

krajský veliteľ ŠtB,

- osvetový dôstojník – politický tajomník,
- osvetoví inštruktori,
- zástupca krajského veliteľa ŠtB,
- pobočník krajského veliteľa ŠtB,
- vedúci agentúrnej centrály,
- obranný referent,
- telovýchovný referent,
- kancelária krajského veliteľstva ŠtB (podateľňa, výpravňa, spisovňa, evidencia),
- štábne oddelenie,
  - referát kádrový a osobný,
  - referát organizačný,
  - referát finančný,
  - referát výstroj,
  - referát výzbroj,
  - referát hospodársky,
  - referát dopravný a spojovací,
- 1. oddelenie – obranné spravodajstvo,
- 2. oddelenie – politické spravodajstvo,
- 3. oddelenie – hospodárske spravodajstvo,
- 4. oddelenie – výkon (t. j. servis pre operatívne oddelenia),
  - referát zisťovací (t. j. základná identifikácia),
  - referát sledovania,

21 DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, s. 141–142.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

- referát operatívno-technického výkonu,
- referát všeobecných objektov,
- 5. oddelenie – vyšetrowanie,
- 6. oddelenie – správne záležitosti,
  - referát 1: a) realizácia vo veciach správnych deliktov,
    - b) pomoc 5. oddeleniu KV ŠtB pri realizácii vo veciach súdnych deliktov,
  - referát 2: a) styk s úradmi a inštitúciami, meritórne a administratívne spracovanie záležitostí vyplývajúcich z tohto styku,
    - b) vstupy do podnikov DOS (t. j. dôležitých pre obranu štátu),
    - c) styk s 1. – 5. oddelením KV ŠtB,
  - referát 3: a) bezpečnostní referenti závodov, podnikových riaditeľstiev a úradov (menovanie, odvolávanie, evidencia a inštrukciá po štátno-bezpečnostnej línii – v spolupráci s 3. oddelením KV ŠtB),
    - b) preverovanie podľa príkazu 6. oddelenia skupiny BAa a krajského veliteľa ŠtB,
  - referát 4: tlačové záležitosti – dohľad a riadenie,
  - referát 5: cudzinecké záležitosti (podľa pokynov sektora BAp).

Ďalší vývoj štátno-bezpečnostných zložiek (nielen) na Slovensku ovplyvnil vznik ministerstva národnej bezpečnosti (23. mája 1950), ktorý predznamenal zánik odboru Štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra a priame riadenie teritoriálnych útvarov ŠtB Prahou. Skupina funkcionárov okolo povereníka vnútra Daniela Okáliho sa pokúsila o zachovanie určitej autonómie v oblasti riadenia bezpečnostných zložiek, no návrh na vytvorenie zvláštnej centrály pre územie Slovenska v podobe delegácie ministerstva v Bratislave napokon presadiť nedokázala a v podstate ani nemohla. V Prahe už totiž dávno predtým rozhodli o obmedzení vplyvu povereníka vnútra D. Okáliho na bezpečnostný aparát na Slovensku, hoci oficiálne sa na takomto postupe uznieslo bezpečnostné kolégium ministra národnej bezpečnosti až 20. júna 1950.²² Prechod bezpečnostnej služby z povereníctva na ministerstvo vnútra organizoval prednosta odboru BA Povereníctva vnútra Teodor Baláž²³, ktorého 19. a 20. júna 1950 v Prahe inštruovali Karel Šváb a Osvald Závodský. Baláž, ako bratislavský zástupca námestníka

22 ABS, f. A 2/1, inventárne číslo (ďalej len inv. č.), Zápis ze schůze bezpečnostního kolegia, konané dne 20. 6. 1950.

23 Teodor Baláž (1917 – 1994) nastúpil k bezpečnostným zložkám po návrate zo Sovietskeho zväzu v marci 1945 (v ZSSR pravdepodobne absolvoval spravodajské školenie). Pracoval v zložkách NB 2 v Košiciach a neskôr v Bratislave. Od roku 1946 pôsobil ako zástupca prednostu sekcie štátnej bezpečnosti VI. odboru PV a súčasne ako vedúci 1. oddelenia. V rokoch 1947 a 1948 viedol politické spravodajstvo vnútorné. Od januára 1949 pôsobil ako zástupca prednostu odboru BA Povereníctva vnútra a súčasne ako prednosta skupiny BAa (vnútorná štátna bezpečnosť). Zároveň viedol ST skupinu, ktorá vyhľadávala nepriateľov medzi členmi a funkcionármi komunistickej strany. V apríli 1950 sa stal prednostom odboru BA. Po zrušení odboru nastúpil na dvojročnú politickú školu do Prahy. Tu ho v apríli 1951 zatkli a neskôr v procese s O. Valáškom a spol. odsúdili. Z väzenia ho prepustili v roku 1960 a o tri roky neskôr rehabilitovali. Po prepustení pracoval v Považských strojárňach. MEDVECKÝ, Matej – SIVOŠ, Jerguš – JAŠEK, Peter: *V stopách železného Felixa. Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*, s. 172.

Jerguš Sivoš

ministra vnútra J. Pavla, navrhoval personálne zmeny, t. j. preraďovanie príslušníkov ŠtB z Povereníctva vnútra na ministerstvo vnútra a krajské veliteľstvá ŠtB, ale aj ich prepustenie zo zložky ŠtB. Plány na zmeny vypracúval spolu s referentom bezpečnosti ÚV KSS Oskarom Valáškom, ich definitívne schválenie podliehalo ministerstvu národnej bezpečnosti. Koncom augusta 1950 došlo k zrušeniu bratislavských odborov BK, BA, BC a priamemu podriadeniu všetkých teritoriálnych útvarov bezpečnosti Ministerstvu národnej bezpečnosti v Prahe. Teodor Baláz, ktorý mal pôvodne prevziať riadenie Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave, odišiel začiatkom septembra 1950 na politickú školu do Prahy, kde ho v apríli nasledujúceho roku zatkli a neskôr v procese s O. Valáškom odsúdili na dlhoročný trest. Predstaviteľom ministerstva národnej bezpečnosti sa tak už v polovici roku 1950 podarilo odstaviť z funkcie aj posledného z najvyšších funkcionárov ŠtB na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 (R. Viktorin odišiel z funkcie pri reorganizácii ŠtB koncom roka 1948, V. Sedmík a M. Běl museli odísť koncom marca 1950). Zvyšných príslušníkov ŠtB (prevažne z odboru BA Povereníctva vnútra), ktorí si aj po auguste 1950 udržali vedúce funkcie, pozatýkali v apríli 1951.

O podobe krajského veliteľstva ŠtB rokovala 23. júna 1950 komisia pre bezpečnosť.²⁴ Krajské veliteľstvo ŠtB mal viesť veliteľ so zástupcom pre politickú prácu, malo mať sekretariát, kádrové oddelenie, oddelenie pre veci hospodárske a finančné. Zvyšné oddelenia mali kopírovať plánovanú podobu Veliteľstva ŠtB: 1. oddelenie – ochrana krajských politických činiteľov, 2. oddelenie – obranné spravodajstvo, 3. oddelenie – vnútorná reakcia, 4. oddelenie – hospodárske spravodajstvo, 5. oddelenie – vojenské spravodajstvo, 6. oddelenie – vyšetrovanie, 7. oddelenie – sledovanie, zatýkanie a prehliadky, 8. oddelenie – operatívna technika, 9. oddelenie – evidencia a 10. oddelenie – väznice a tábory nútenej práce.²⁵

V priebehu nasledujúcich týždňov sa podoba Veliteľstva ŠtB menila a jeho konečná podoba vstúpila do platnosti až koncom októbra 1950 (okrem iného sa ochrana vedúcich činiteľov a zahraničné spravodajstvo vyčlenili ako 1. sektor, resp. 2. sektor MNB).²⁶ Organizácia krajských veliteľstiev ŠtB sa prispôbovala modelu centrály ŠtB a v priebehu polroka sa zmenila až dvakrát.

Od 1. augusta 1950 malo krajské veliteľstvo veliteľa, zástupcu pre operatívu (v Bratislave pôsobil aj zástupca pre veci kádrové), politického tajomníka, sekretariát, kádrové oddelenie, hospodárske oddelenie, 1. oddelenie – kontrarozviedne, 2. oddelenie – vnútorné spravodajstvo, 3. oddelenie – hospodárske spravodajstvo, 4. oddelenie – sledovanie (1. referát zisťovací, 2. sledovací, 3. všeobecné objekty, 4. zatýkací, 5. operatívno-technický), 5. oddelenie – vyšetrovanie, 6. oddelenie – administratívne (spisovňa a expedícia; za archív zodpovedal zástupca krajského veliteľa

24 ABS, f. A 2/1, inv. č. 1, Krajské veliteľství ŠtB.

25 Pôvodne spočíval rozdiel v existencii útvaru zahraničného spravodajstva, ktorý na rozdiel od krajov figuroval na Veliteľstve ŠtB ako 2. oddelenie (návrh z 10. 6. 1950). V návrhu z 22. 6. 1950 nefigurovalo vôbec, no v jednej z kópií návrhu bolo ako 11. oddelenie Veliteľstva ŠtB dopísané rukou na margo. Konečná podoba Veliteľstva ŠtB napokon vyzerala celkom inak. Pozri ABS, f. A 2/1, inv. č. 1, Návrh na organizaci ministerstva národní bezpečnosti z 10. 6. 1950 a z 22. 6. 1950.

26 Organizáciu Veliteľstva ŠtB z októbra 1950 pozri v DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, s. 176–180.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

ŠtB), evidenčné oddelenie a technické oddelenie (na Slovensku existovali pravdepodobne len na krajskom veliteľstve v Bratislave, Banskej Bystrici a Košiciach, pričom zabezpečovali činnosť aj pre zvyšné tri krajské veliteľstvá na Slovensku). Súčasťou Krajského veliteľstva ŠtB boli aj veliteľstvá oddielov ŠtB, oddiely ŠtB, oddiely pasovej kontroly a kontrolná služba rádiotelegrafická (KSR), ktorá zabezpečovala odpočúvanie a odhaľovanie ilegálnych vysielačiek.

Diskusia o podobe krajského veliteľstva ŠtB sa opäť otvorila po schválení organizácie ministerstva národnej bezpečnosti a Veliteľstva ŠtB. Na program bezpečnostného kolégia sa 4. decembra 1950 dostali hneď dva návrhy. Podľa prvého návrhu, ktorý O. Závodský doručil s predstihom, sa menil len počet oddelení: hospodárske oddelenie sa spájalo s administratívnym do 7. oddelenia a evidencie a archív vytvorili 6. oddelenie. Pri každom operatívnom oddelení mal pôsobiť referent pre oddiely ŠtB v okresoch. Druhý návrh priniesol O. Závodský pravdepodobne až na rokovanie kolégia, prípadne ho doručil neskôr. Dokumentuje to skutočnosť, že ho pripojili k zápisu z rokovania. Tento návrh opäť otváral otázku podriadenia krajského útvaru Verejnej bezpečnosti veliteľovi ŠtB a vytvorenia jedného krajského veliteľstva. Navrhovaná podoba krajského veliteľstva ŠtB bola nasledovná:

krajský veliteľ,

- 1. zástupca pre operatívnu prácu,
- 2. zástupca pre Verejnú bezpečnosť,
- 3. zástupca pre politickú prácu,
- pomocník krajského veliteľa pre veci kádrové,
- pomocník krajského veliteľa pre veci administratívne, hospodárske a pre spojovaciu službu,
- sekretariát krajského veliteľa,

spoločné oddelenia:

- 1. oddelenie – kádrové,
- 2. oddelenie – administratívno-hospodárske a spojovacie,
- 3. oddelenie – evidenčné,
- 4. oddelenie – oddelenie pre politickú prácu,

oddelenia Štátnej bezpečnosti:

- 1. oddelenie – kontrarozviedne,
  1. referát – Američania, Angličania, Francúzi, reemigranti z týchto krajín, osoby, ktoré majú príbuzných v Amerike a osoby, ktoré v Amerike pracovali,
  2. referát – Juhoslovania (štátni príslušníci, partizáni, reemigranti),
  3. referát – príslušníci iných západných štátov,
  4. referát – Gestapáci, členovia býv. nemeckých, maďarských a iných agentúr, agentúra Banderovcov, Melnikovcov²⁷ a pod.,

27 Prívrženci a členovia Organizácie ukrajinských nacionalistov, ktorá sa v roku 1940 rozdelila na radikálnu skupinu (vedenú Stepanom Banderom) a umiernenú skupinu (vedenú Andrejom Melnikom).

Jerguš Sivoš

- 2. oddelenie – vnútorné spravodajstvo,
  1. referát – príslušníci bývalých meštianskych strán, buržoázni nacionalisti (aj ukrajinskí nacionalisti),
  2. referát – teroristi, ilegálne tlačoviny,
  3. referát – dedina, cirkev,
  4. referát – úrady a masové organizácie (mládež a študenti),
  5. referát – Verejná bezpečnosť, ľudové milície, národné výbory, bývalí továrnici, finančníci, veľkostatkári a šľachta, bývalí členovia vlády, policajní úradníci a žandári,
- 3. oddelenie – hospodárske spravodajstvo,
  1. referát – priemysel,
  2. referát – plánovanie, export, distribúcia, ochrana štátneho tajomstva,
- 4. oddelenie – operatívne (získovanie, rozpracovávanie, sledovanie, zatýkanie, eskorty, perlustrácia, operatívna technika),
- 5. oddelenie – vyšetrovacie.

Porada o vytvorení jednotného veliteľstva ZNB v krajoch sa konala v Prahe už 10. novembra 1950. Jednotliví krajskí velitelia ŠtB a VB, ale aj politickí tajomníci, vypracovali k tejto otázke svoje stanovisko. Aj napriek prevažne pozitívnym ohlasom z krajov poverilo kolégium veliteľa ŠtB Osvalda Závodského zvolať na štvrtok 14. decembra 1950 poradu krajských veliteľov ŠtB a za účasti členov kolégia diskutovať o návrhu organizácie krajského veliteľstva ŠtB, úlohách a vnútornej organizácii operatívnych oddelení, ale aj riadení oddielov ŠtB a periodických hláseniach.²⁸

Spájanie krajských veliteľstiev ŠtB a VB sa v tomto období nerealizovalo²⁹ (uskutočnilo sa až v súvislosti s presunom bezpečnostných zložiek pod ministerstvo vnútra a vznikom krajských správ ministerstva vnútra začiatkom roku 1954), no reorganizácia teritoriálnych útvarov ŠtB prebehla začiatkom roku 1951 v dôsledku vytvorenia nového IV. sektora Veliteľstva ŠtB v Prahe (vojenská kontrarozviedka). V štruktúre krajského veliteľstva ŠtB vzniklo nové 4. oddelenie, pôvodné 4. a 5. oddelenia dostali označenie 5. a 6. oddelenie. Pôvodné 6. oddelenie (administratíva) sa spojilo s hospodárskym oddelením. Veliteľ 6. oddelenia sa stal 2. pomocníkom (pobočníkom) krajského veliteľa ŠtB pre veci hospodárske a administratívne. Časť agendy oddelenia sa rozdelila nasledovne: tlačový dohľad, styk s úradmi a verejnými inštitúciami zabezpečoval sekretariát krajského náčelníka ŠtB; menovanie, odvolávanie, evidenciu a inštrukciách bezpečnostných referentov prevzalo 3. oddelenie; vstupy do závodov, previerky, veci pasové, vízové a cudzinecké zabezpečoval korešpondenčný referát

28 ABS, f. 310, sign. 310-17-12, Pracovní porada krajských velitelů státní bezpečnosti – svolání; ABS, f. A 2/1, inv. č. 27, Zápis ze schůze bezpečnostního kolegia dne 4. prosince 1950.

29 Podľa J. Frolíka do priebehu udalostí zasiahlo aj zatýkanie vedúcich funkcionárov ŠtB, ktoré začalo koncom januára 1951 (vo väzení skončil námestník ministra Karel Šváb, veliteľ ŠtB Osvald Závodský a dvaja krajskí velitelia ŠtB). Návrh vytvorenia jednotného krajského veliteľstva sa na stole bezpečnostného kolégia objavil opäť 13. 12. 1951. Krajské veliteľstvo mal tvoriť veliteľ, sekretariát veliteľa, sektory 1. – 6., zástupca pre Verejnú bezpečnosť a sektor pre veci kádrové a školské. Pozri FROLÍK, Jan: *Jště k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, s. 459.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

oddelenia evidencie.³⁰ Na Krajskom veliteľstve ŠtB v Bratislave zároveň zanikla funkcia 2. zástupcu krajského veliteľa ŠtB pre veci kádrové, ktorá sa zmenila na funkciu 1. pomocníka (pobočníka) krajského veliteľa ŠtB pre veci kádrové.

V jednotlivých krajoch vznikali 4. oddelenia až v priebehu marca 1951. Ich kreovanie pritom sprevádzali nielen kádrové problémy, ale aj na krajskej úrovni nedoriešené otázky zamerania a pracovných metód. Do polovice marca 1951 vznikli oddelenia v Bratislave /1 príslušník/, Banskej Bystrici /4/, Nitre /3/, Žiline /3/ a v Prešove /1/. V Košiciach vzniklo 4. oddelenie až 26. marca 1951. Krajský veliteľ ŠtB v Košiciach Jozef Balog sa o tri dni neskôr počas návštevy námestníka ministra národnej bezpečnosti Stanislava Baudyša sťažoval: [...] *bylo zřízeno a nevíme přesně co má dělat [...] má velitele a dva orgány. Činnost nemá dosud žádnou.*³¹ Podobné problémy hlásili aj velitelia z ostatných krajov. Ďalšie ťažkosti s budovaním 4. oddelení vyriešil minister národnej bezpečnosti. Začiatkom júna 1951 zrušil IV. sektor Veliteľstva ŠtB a jeho agendu preniesol na iné útvary.³² Agenda 4. oddelenia krajského veliteľstva ŠtB sa rozčlenila podobne ako na Veliteľstve ŠtB medzi 2. a 3. oddelenie.

Vnútoraná štruktúra oddelenia sledovania a zatýkania, resp. vyšetrovacieho oddelenia pravdepodobne kopírovala podobu V. a VI. sektora Veliteľstva ŠtB. Túto domnienku potvrdzuje nielen zavedený systém štátno-bezpečnostnej práce, ale aj vznik pátracích skupín, ktoré vznikli v apríli 1951 v V. sektore a 5. oddeleniach krajských veliteľstiev ŠtB. Príslušníci pátracích skupín zabezpečovali pátranie po osobách odsúdených za protištátnu činnosť, ktoré utiekli z väzenských a táborských zariadení, po osobách, ktoré utiekli do zahraničia a iné úlohy z poverenia pražského Veliteľstva ŠtB.³³

Štruktúra krajského veliteľstva ŠtB (typ A) zo začiatku roku 1951³⁴

krajský veliteľ ŠtB,

- zástupca krajského veliteľa ŠtB pre operatívnu,
- zástupca krajského veliteľa ŠtB pre politickú prácu,
- pomocník krajského veliteľa ŠtB pre veci kádrové,
- pomocník krajského veliteľa ŠtB pre veci administratívno-hospodárske a technické,
- politické oddelenie,

30 ABS, f. 310, sign. 310-10-1, Agenda býv. VI. oddelení KV Stb – pokyny.

31 Tamže, sign. 310-17-12, Záznam z porady s krajským veliteľom KV Stb Košice s. BALOGHEM a jeho zástupcom s. PAVLÍKEM ve čtvrtek dne 29. 3. 1951 v Košicích.

32 Odbor C (Veliteľstvo vojenskej spravodajskej služby) MNB prevzal ochranu Pohraničnej stráže, 2. sektor Veliteľstva ŠtB prevzal Protipožiarnu ochranu, Zbor väzenskej stráže a Verejnú bezpečnosť, ochrana OSOŽ a Ľudové milície prešli do 3. sektora Veliteľstva ŠtB. DVORÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, s. 188.

33 ABS, f. 310, sign. 310-11-6, List veliteľa V. sektora Veliteľstva ŠtB Antonína Kavana veliteľom 5. oddelení krajských veliteľstiev ŠtB zo 16. 4. 1951.

34 Podľa staršej práce J. Frolíka vznikla uvedená štruktúra v januári 1950. Pracovná náplň 4. oddelenia, ale aj odkaz na organizáciu 5. oddelenia podľa pokynov V. sektora ukazujú, že takáto organizačná podoba krajského veliteľstva ŠtB mohla vzniknúť až po zmenách na Veliteľstve ŠtB v Prahe koncom roku 1950, resp. začiatkom roku 1951. FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, s. 465–466.

Jerguš Sivoš

- kádrové oddelenie,
- administratívno-hospodárske oddelenie,
- evidencie,
- 1. oddelenie – kontrarozviedne,
  - 1. referát – cudzinci z kapitalistických krajín, reemigranti a osoby, ktoré s oboma skupinami udržujú styky,
  - 2. referát – Juhoslávia,
  - 3. referát – medzinárodná doprava,
  - 4. referát – Nemci, Ukrajinci, bývalí agenti Gestapa a SD,
- 2. oddelenie – politické spravodajstvo,
  - 1. referát – trockisti, buržoázni nacionalisti, členovia „reakčných“ strán,
  - 2. referát – teroristi, ilegality, sociálni demokrati, národní socialisti, ľudovci, Hlinkova slovenská ľudová strana, Demokratická strana,
  - 3. referát – cirkev, sekty, slobodomurári,
  - 4. referát – mládež, školy, národné výbory, súdy, odbory sociálnej starostlivosti, kultúra, šport,
  - 5. referát – „bývalí ľudia“, účastníci I. a II. odboja, „dedina“,
- 3. oddelenie – hospodárske spravodajstvo,
  - 1. referát – ťažký priemysel,
  - 2. referát – ľahký priemysel,
  - 3. referát – obchod, financie, spoje,
  - 4. referát – ochrana štátneho tajomstva,
- 4. oddelenie – časť vojenskej kontrarozviedky,
  - 1. referát – Verejná bezpečnosť, Ozbrojená stráž objektov železníc,
  - 2. referát – Zbor väzenskej stráže, ľudové milície, hasiči,
  - 5. oddelenie – sledovanie a zatýkanie,
  - organizáciu určoval V. sektor,
  - 6. oddelenie – vyšetrovanie,
  - organizované podľa potrieb.

Nové zameranie 4. oddelenia krajského veliteľstva ŠtB vzápätí rovnako predurčili zmeny na pražskom Veliteľstve ŠtB. Do podoby IV. sektora sa premenil samostatný odbor T ministerstva národnej bezpečnosti (operatívna technika), ktorý prevzal aj úlohy 5. oddelenia V. sektora (sledovanie a zatýkanie) Veliteľstva ŠtB (odpočúvanie, inštalácia techniky atď.). V novom operatívno-technickom oddelení kraja sa zlúčil 5. referát 5. oddelenia a technické oddelenie. Personálne budovanie oddelení prebiehalo v pozvoľnom tempe (v Košiciach ešte v novembri pôsobili na oddelení len traja príslušníci) a oddelenia ani v apríli 1952 nemali ustanovených veliteľov, hoci ich viedli určení príslušníci (v Bratislave od 13. júna 1951 do 29. 2. 1952 Štefan Gschweg a neskôr Jozef Klembara, v Košiciach od júna 1951 Alexander Kuchár, v Banskej Bystrici Peter Diko, v Nitre Pavel Rafaj, v Prešove od 1. novembra 1951 Ján Olejár a v Žiline od 1. februára 1952 Adolf Cetera). Na situáciu upozorňoval aj veliteľ IV. sektora Veliteľstva ŠtB Karel Smíšek. Situácia korešpondovala s celkovým duchom

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

oddelení operatívnej techniky v slovenských útvaroch ŠtB. Vystihla ju delegácia ministerstva národnej bezpečnosti, keď konštatovala, že *operatívni technici sa pro neznalosť tém nepoužívajú*.³⁵ Pracovníci 4. oddelenia v Prešove napríklad v júli 1951 fotografovali príslušníkov ZNB podľa nariadenia MNB. Na košickom veliteľstve navyše riešili aj problém s umiestnením oddelenia, ktoré dovtedy sídlilo v budove väznice ŠtB a jeho pracovníci museli pri príchode a odchode prechádzať cez dvojce mreže. Potrebu využívania operatívnej techniky v práci ŠtB zdôraznil minister národnej bezpečnosti Ladislav Kopřiva vo svojom prejave z 22. septembra 1951 (operatívnu techniku zaradil na druhé miesto za agentúrnu sieť). Na stav oddelení operatívnej techniky a slová ministra reagoval veliteľ ŠtB Jaroslav Hora. Vo forme rozkazu stanovil základné opatrenia na zlepšenie využívania operatívnej techniky a práce príslušníkov 4. oddelenia, ktorých dovtedy niektoré krajské veliteľstvá využívali aj *jako opravárů k údržbě budov*.³⁶

Hospodársko-politický význam kraja a objekty operatívneho záujmu sa odrážali nielen na číselnom stave útvaru, ale aj jeho organizačnej štruktúre. Krajské veliteľstvá ŠtB sa v tomto období delili na tri typy. Podoba veliteľstva typu A kopírovala štruktúru pražského Veliteľstva ŠtB, miesto sektorov tu však existovali oddelenia. Model typu B umožňoval spájať referáty kontrarozviedneho oddelenia (ak v kraji nesídlili juhoslovanskí občania, spojil sa 2. referát s 1. referátom), model typu C zase referáty oddelenia hospodárskeho spravodajstva (pri menej priemyselnom kraji sa spájali referáty ľahkého a ťažkého priemyslu).

Oddiely ŠtB v okresoch

Najnižšie články vo vertikálnej štruktúre útvarov ŠtB predstavovali veliteľstvá oddielov ŠtB a oddiely ŠtB. Sídlili v okresných mestách, no v prípade potreby aj v inom meste okresu. Veliteľstvá oddielov ŠtB obstarávali *úkony a úlohy preventívni činnosti, ktoré jim byly krajským veliteľstvom státní bezpečnosti k provádění svěřeny, i úkoly a úkony represivní, jejich provedení jim bylo zvláštním rozkazem krajského velitelství státní bezpečnosti uloženo*.³⁷ Veliteľstvo oddielu ŠtB tvoril veliteľ, jeho zástupca (vo funkcii najstaršieho referenta), kancelária veliteľstva a referáty 1. až 6., ktoré zodpovedali 1. a 6. oddeleniu krajského veliteľstva ŠtB. Predstavovalo teda zmenšený model krajského veliteľstva ŠtB a pôsobilo ako jeho „predĺžená ruka“. Zriaďovalo sa v okresoch vzdialených od krajského mesta, prípadne pre viac okresov. Naproti tomu oddiely ŠtB, ako výkonné orgány krajského veliteľstva ŠtB, vykonávali len zverené úlohy a úkony preventívneho charakteru. Tvoril ich veliteľ oddielu, jeho zástupca, kancelária oddielu a referáty 1. – 3., ktoré zodpovedali 1. – 3. oddeleniu krajského veliteľstva ŠtB. Podobne ako krajské veliteľstvá, aj okresné útvary ŠtB sa delili na tri typy – veliteľstvo oddielu ŠtB predstavovalo typ A, oddiel ŠtB v stredných okresoch typ B a oddiel ŠtB v menej dôležitých okresoch typ C.

35 ABS, f. 310, sign. 310-17-12, Informační zpráva z 19. 11. 1950.

36 Tamže, sign. 310-28-12, Rozkaz velitele státní bezpečnosti č. 104 z 23. 10. 1951.

37 Citované podľa PEŠEK, Jan: *Státní bezpečnost na Slovensku 1948 – 1953*, s. 111.

Jerguš Sivoš

Začiatkom marca 1949 sa súčasťou krajských veliteľstiev ŠtB stali pasové kontrolné stanice ZNB. Na Slovensku ich činnosť (do augusta 1950) riadil odbor BA Povereníctva vnútra prostredníctvom krajských útvarov ŠtB. Pasové kontrolné stanice ZNB v tom čase existovali v obci: Trstená (cestný), Suchá Hora (železničný), Mníšek nad Popradom (cestný), Orlov-Plaveč (železničný), Čierna nad Tisou (železničný), Slovenské Nové Mesto (železničný a cestný), Seňa (železničný), Milhošť (cestný), Lenartovce (železničný a cestný), Fiľakovo (železničný), Kalonda (železničný), Ráospuszta (cestný), Slovenské Ďarmoty (cestný), Šahy (cestný), Štúrovo (železničný), Komárno (cestný), Medveďov (cestný), Rusovce (cestný), Petržalka-Berg (cestný), Bratislava-Vajnory (letisko) a Devínska Nová Ves (železničný).³⁸ Začiatkom mája 1949 sa pasové kontrolné stanice ZNB premenovali na oddiely pasovej kontroly (OPK). Pri výkone služby sa riadili *Inštrukciou pre výkon pasovej kontroly*. Pracovníci OPK vykonávali službu v uniforme, ak krajský veliteľ ŠtB nestanovil inak. Zabezpečovali výkon pasovej kontroly a úkony a úlohy štátno-bezpečnostnej preventívnej činnosti, ale aj represívne úkony a úlohy zverené krajským veliteľstvom ŠtB.

Podobu jednotlivých útvarov ŠtB ovplyvňovali aj bezpečnostné akcie plánované bezpečnostnými štruktúrami KSC. Koncom augusta 1949 vznikla v Bratislave samostatná skupina T-43. Spočiatku ju tvorilo 25 príslušníkov ŠtB, prevažne čerstvých absolventov trojmesačného základného štátno-bezpečnostného kurzu školy ZNB v Jeseníkoch, no začiatkom októbra ju doplnili civilné osoby robotníckeho pôvodu (väčšina z nich neskôr vstúpila do ZNB) a rozrástla sa na viac ako 40 osôb. Skupinu viedol Karol Baroš, ktorý v roku 1945 pri výsluchu umučil mladého študenta a neskôr s pomocou komunistov z ŠtB ušiel pred vyšetrovaním do Juhoslávie. Do Československa sa vrátil cez Viedeň v roku 1949. Po krátkom čase nastúpil pod krycím menom Breza v hodnosti nadporučíka opäť na odbor štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra a prevzal riadenie konšpiratívnej skupiny. Skupina pôsobila pod krycím názvom Jednotná telovýchovná organizácia Sokol a sídlila na Leškovej ulici v Bratislave. Jej pracovníci preverovali vytypované osoby, zhromažďovali dôkazový materiál a následne predkladali návrhy na ich zaradenie do tábora nútenej práce, preradenie z administratívy do výroby, na nižšiu funkciu, vysťahovanie na vidiek a pod.³⁹ Skupina vznikla v rámci odboru BA Povereníctva vnútra, ale po ukončení akcie sa začiatkom roka 1950 zmenila na Veliteľstvo oddielu ŠtB Bratislava-mesto so šiestimi oddeleniami a stala sa súčasťou Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave. Toto veliteľstvo bratislavských oddielov ŠtB zaniklo už v auguste 1950 v rámci reorganizácie bezpečnosti na Slovensku. Rovnaká skupina príslušníkov ŠtB vznikla aj pri realizácii akcie B na prelome rokov 1952/1953. Vysťahovanie osôb z Bratislavy vtedy za ŠtB riadil Michal Dudáš.⁴⁰

38 ABS, f. 310, sign. 310-18-9, Snížení počtu PKS-SNB a jejich organizační začlenění do státní bezpečnosti z 25. 2. 1949.

39 SIVOŠ, Jerguš: *Bez rozsudku! Pracovné tábory, sústredňovacie tábory a tábory nútenej práce na Slovensku 1945 – 1953*. ÚPN, Bratislava 2011, s. 173–175.

40 SIVOŠ, Jerguš: 34 rokov v ŠtB. Portrét Michala Dudáša. *Pamäť národa*, 2012, roč. 8, č. 2, s. 79–87.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

Ďalšie špecifikum tvorili oddelenia ŠtB v táboroch nútenej práce. Spravodajskú činnosť v táboroch prevzala ŠtB po prijatí zákona o táboroch nútenej práce. Od 1. novembra 1948 pôsobili jej príslušníci v existujúcich pracovných útvaroch a táboroch nútenej práce. Oddelenia ŠtB postupne vznikli v Ústí nad Oravou, Novákoch, Ilave a v Hronci. Hoci mali štatút oddelenia, tvoril ich len jeden príslušník ŠtB. Zanikli spoločne s táborom nútenej práce (v Ústí nad Oravou 30. apríla 1949, v Ilave 25. júna 1950 a v Hronci 20. marca 1951), prípadne v polovici roku 1951 po prechode táborov do pôsobnosti Povereníctva spravodlivosti (Nováky). Príslušníci ŠtB v táboroch sa prostredníctvom spolupracovníkov zameriavali na získavanie informácií o plánovaných útekoch, protištátnej činnosti, trestných činoch zaradencov (súčasných aj minulých), vzťahoch medzi zaradencami, ale aj informácií o pracovníkoch dočasnej stanice NB, správy tábora a celkovej situácii v tábore. Týždenne podávali správy príslušným krajským veliteľstvám ŠtB, odboru štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra a neskôr aj referátu Z na Správe TNP, kde sa viedla kartotéka spolupracovníkov.⁴¹

V priebehu roku 1949 vzniklo na Slovensku 13 veliteľstiev oddielu ŠtB a 73 oddielov ŠtB (30 oddielov typu B a 43 typu C).⁴² Sieť okresných útvarov ŠtB sa v nasledujúcich rokoch výrazne nemenila. Až v roku 1951 sa uskutočnili zmeny v dislokácii útvarov v Banskobystrickom, Nitrianskom a Bratislavskom kraji. Krajskí velitelia ŠtB v tomto období navrhovali zrušenie oddielov ŠtB s nízkym číselným stavom a budovanie veliteľstiev oddielov ŠtB pre viac okresov. V Bratislavskom kraji, kde už v auguste 1950 zaniklo Veliteľstvo oddielov ŠtB Bratislava-mesto (so šiestimi oddeleniami), navrhoval v apríli 1951 krajský veliteľ ŠtB Jozef Ilčík vytvorenie siedmich veliteľstiev oddielov ŠtB.⁴³ Napokon sa jeho návrh realizoval len čiastočne – v júni 1951 sa oddiely ŠtB Petržalka a Bratislava-prístav stali súčasťou Veliteľstva oddielu ŠtB Bratislava-okolie. V polovici marca 1951 zaniklo jedenásť oddielov ŠtB v Nitrianskom kraji, ktoré sa stali súčasťou šiestich veliteľstiev oddielu ŠtB (v Topoľčanoch a Štúrove boli dovtedajšie oddiely posilnené na veliteľstvá oddielov ŠtB).⁴⁴ V Banskobystrickom kraji zanikol v januári 1951 v dôsledku zrušenia okresu oddiel ŠtB Jesenské a 11. júna 1951 aj oddiely ŠtB v Novej Bani a Kremnici, ktoré sa zlúčili do oddielu ŠtB v Banskej Štiavnici, resp. Veliteľstva oddielu ŠtB vo Zvolene. V marci 1952 naopak vznikol oddiel ŠtB vo Svätom križi nad Hronom (dnes Žiar nad Hronom), ktorý síce ešte nebol okresným mestom (tým sa stal až v roku 1955), no prebiehala tu výstavba jedinej hlinikárne v Československu. V júni 1952 vznikol oddiel ŠtB aj v okresnom meste Hnúšťa.

41 SIVOŠ, Jerguš: *Bez rozsudku! Pracovné tábory, sústreďovacie tábory a tábory nútenej práce na Slovensku 1945 – 1953*, s. 204–207.

42 PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*, s. 46.

43 ABS, f. 310, sign. 310-17-2, K číslu: A-2109/0122-51 zo dňa 4. apríla 1951.

44 Oddiel ŠtB Hurbanovo sa zlúčil do Veliteľstva oddielu ŠtB Komárno, oddiely ŠtB Vráble a Zlaté Moravce sa stali súčasťou Veliteľstva oddielu ŠtB Levice, oddiel ŠtB Partizánske organizačne zlúčili do Veliteľstva ŠtB Prievidza, oddiel ŠtB Šurany do Veliteľstva ŠtB Nové Zámky, oddiely ŠtB Hlohovec a Bánovce do nového Veliteľstva ŠtB Topoľčany a oddiely ŠtB Šaľa a Želiezovce do Veliteľstva oddielu ŠtB Štúrovo.

Jerguš Sivoš

Prehľad okresných útvarov ŠtB na Slovensku a ich číselného stavu
k 16. marcu 1951

Bratislavský kraj	
Veliteľstvá oddielov ŠtB	Piešťany /5 príslušníkov/, Trenčín /11/, Trnava /10/
Oddiely ŠtB	Malacky /8/, Galanta /4/, Myjava /3/, Skalica /6/, Nové Mesto nad Váhom /3/, Dunajská Streda /4/, Sereď /4/, Bratislava-prístav /2/, Senec /2/, Pezinok /4/, Bratislava-okolie /3/, Šamorín /4/, Čalovo /2/, Senica /2/, Petržalka /5/
Oddiely pasovej kontroly	Devínska Nová Ves /4/, Rusovce /5/, Bratislava-prístav /3/, Petržalka-Berg /5/

Banskobystrický kraj	
Veliteľstvá oddielov ŠtB	Lučenec /9/, Zvolen /12/
Oddiely ŠtB	Banská Štiavnica /5/, Brezno /6/, Kremnica /3/, Krupina /5/, Modrý Kameň /4/, Nová Baňa /2/, Rimavská Sobota /7/, Šahy /4/
Oddiely pasovej kontroly	Fiľakovo /3/, Slovenské Ďarmoty /4/

Nitriansky kraj	
Veliteľstvá oddielov ŠtB	Prievidza /14/, Levice /7/, Nové Zámky /8/, Komárno /11/, Topoľčany /7/, Štúrovo /4/
Oddiely ŠtB	Tábor nútenej práce Nováky /1/
Oddiely pasovej kontroly	Komárno /5/, Štúrovo /6/

Žilinský kraj	
Veliteľstvá oddielov ŠtB	Liptovský Mikuláš /4/, Martin /5/, Ružomberok /7/
Oddiely ŠtB	Turčianske Teplice /2/, Považská Bystrica /5/, Námestovo /3/, Liptovský Hrádok /2/, Ilava /4/, Bytča /2/, Čadca /2/, Kysucké Nové Mesto /1/, Dolný Kubín /1/, Púchov /3/, Trstená /3/ a Rajec /1/

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

Košický kraj	
Veliteľstvá oddielov ŠtB	Čierna nad Tisou /8/, Spišská Nová Ves /5/, Starý Smokovec /15/
Oddiely ŠtB	Gelnica /5/, Kežmarok /4/, Levoča /5/, Moldava /2/, Poprad /9/, Revúca /4/, Rožňava /7/, Trebišov /6/, Sečovce /2/, Kráľovský Chlmec /3/
Oddiely pasovej kontroly	Čaňa /3/, Čierna nad Tisou /4/, Javorina /5/, Seňa /3/, Slovenské Nové Mesto /3/
KSR	Haniska /6/

Prešovský kraj	
Veliteľstvá oddielov ŠtB	Humenné /6/, Michalovce /6/, Bardejov /5/
Oddiely ŠtB	Vranov /3/, Spišská Stará Ves /4/, Stará Ľubovňa /3/, Svidník /3/, Stropkov /2/, Medzilaborce /3/, Giraltovce /2/, Sobrance /5/, Veľké Kapušany /3/, Sabinov /2/, Snina /4/
Oddiely pasovej kontroly	Orlov-Plaveč /2/

Prvé roky existencie krajských veliteľstiev ŠtB sa niesli v znamení častých zmien. Súviseli s rozširovaním pôsobnosti ŠtB, personálnymi výmenami a nedostatkom kádrov, ale aj s politickými udalosťami a špecifikami krajov. Dané štruktúry krajských veliteľstiev ŠtB sa preto v jednotlivých krajoch líšili – na úrovni oddelení početnosťou útvaru, na úrovni referátov ich počtom. Vzhľadom na pomerne obmedzené množstvo archívnych prameňov bude možné získať prehľad o skutočnej podobe konkrétneho krajského veliteľstva ŠtB v týchto rokoch pravdepodobne len prostredníctvom personálnej rekonštrukcie.

Organizácia teritoriálnych útvarov ŠtB na Slovensku v rokoch 1952 – 1953

V polovici roku 1952 sa uskutočnila reorganizácia ministerstva národnej bezpečnosti aj teritoriálnych bezpečnostných útvarov. Podľa ministra Karola Bacílka sa využili sovietske skúsenosti a organizácia ministerstva národnej bezpečnosti sa v hlavných rysoch prispôbila sovietskemu modelu.⁴⁵ Pražské Veliteľstvo ŠtB sa premenilo na Hlavnú správu ŠtB. Krajské veliteľstvá ŠtB sa zmenili na krajské správy ŠtB, pričom

45 DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, s. 172.

Jerguš Sivoš

ich vnútorná štruktúra sa zmenila len minimálne – oddelenia sa zmenili na odbory. Kontrarozviedna činnosť zostala v náplni I. odboru, politické spravodajstvo v náplni II. odboru a hospodárske spravodajstvo mal aj naďalej v kompetencii III. odbor. Využívanie spravodajskej techniky zabezpečoval IV. odbor, sledovanie a zatýkanie V. odbor a vyšetrovanie VI. odbor. Štruktúra krajskej správy ŠtB v podstate kopírovala situáciu na Hlavnej správe ŠtB v rámci ministerstva národnej bezpečnosti.

Podľa hospodársko-politického významu sa krajské správy ŠtB rozdelili do troch kategórií: Bratislava a Košice patrili do I. kategórie, Žilina a Prešov do II. kategórie, Banská Bystrica a Nitra do III. kategórie. Z tohto dôvodu vznikli aj tri typy organizačných poriadkov.

Krajská správa ŠtB v Bratislave mala od 1. júla 1952 nasledovné organizačné celky: vedenie správy – náčelník a jeho dvaja zástupcovia, sekretariát so šiestimi referátmi, samostatný referát OM – CO, sekretariát útvarovej organizácie KSČ, kádrové oddelenie s piatimi referátmi, oddelenie evidenčno-registračné so šiestimi referátmi, I. odbor (kontrarozviedny) s piatimi oddeleniami, samostatné oddelenie východnej emigrácie, II. odbor (politické spravodajstvo) so štyrmi oddeleniami, III. odbor (hospodárske spravodajstvo) so štyrmi oddeleniami, IV. odbor (operatívna technika) so štyrmi oddeleniami, V. odbor (operatívny) s tromi oddeleniami a dvomi samostatnými referátmi, VI. odbor (vyšetrovací) so štyrmi oddeleniami a samostatným zisťovacím referátom, hospodárske oddelenie s tromi referátmi, hospodárske súčasti (závodná kuchyňa, správa budov, autočata), samostatný spojovací referát, spojovacie súčasti (údržba dielne, rádiústredňa, telefónna ústredňa, ďalekopisná ústredňa, spojovacia služba), vyšetrovacia väznica a samostatný väzenský referát. Pre krajskú správu systematizovali spolu 790 miest, z toho 52 pre civilných zamestnancov.

Štruktúra a systematizovaný stav Krajskej správy ŠtB Bratislava k 1. júlu 1952⁴⁶

Vedenie správy /4/,

- náčelník krajskej správy ŠtB,
- zástupcovia krajského náčelníka ŠtB,
- pridelený dôstojník,

Sekretariát /18/,

- náčelník, zástupca a písárka,
  - 1. referát – zvláštna skupina vyšetrovacia,
  - 2. referát – organizačná a stála služba,
  - 3. referát – podateľňa a výpravňa,
  - 4. referát – šifrovací,
  - 5. referát – korešpondenčný,
  - 6. referát – stráženie vlastného objektu,

Samostatný referát OM – CO /1/,

Sekretariát Útvarovej organizácie KSČ /1/,

- tajomník,

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

Kádrové oddelenie /21/,

- náčelník, zástupca,
- 1. referát – vyšetrovanie mravných a služobných deliktov,
- 2. referát – nábor,
- 3. referát – školský,
- 4. referát – osobné záležitosti príslušníkov, evidencia, archív, služobné preukazy,
- 5. referát – starostlivosť o kádre,

Oddelenie evidenčno-registračné /22/,

- 1. referát – evidencia agentov ŠtB,
- 2. referát – evidencia spisov operatívnych oddelení,
- 3. referát – evidencia osôb zatknutých ŠtB,
- 4. referát – všeobecná kartotéka,
- 5. referát – operačný archív,
- 6. referát – cudzinecký,

I. odbor – kontrarozviedny /47/,

- náčelník, zástupca,
- sekretariát – starší referent, pisárka,
- 1. oddelenie /9/,
  - 1. referát – Amerika, staré siete, agenti chodci,
  - 2. referát – Anglicko, Kanada, staré siete, chodci,
- 2. oddelenie /13/,
  - 3. referát – Francúzsko, staré siete, agenti chodci, Benelux,
  - 4. referát – Juhoslávia, Izrael,
  - 7. referát – Škandinávia, Švajčiarsko, Taliansko, Stredný východ a Latinská Amerika
- 4. oddelenie /12/,
  - 5. referát – lodná, železničná a letecká doprava,
  - 6. referát – hotely a preventívne opatrenia proti cudzincom, preventívne rozpracovanie príbuzných utečencov,
  - 8. oddelenie /9/ – Nemecko, staré siete, agenti chodci a Rakúsko,

Samostatné oddelenie východnej emigrácie /8/,

- náčelník, pisárka,
- 1. referát – ukrajinskí nacionalisti,
- 2. referát – biela emigrácia,

II. odbor – politické spravodajstvo /59/,

- náčelník, zástupca,
- 1. oddelenie /15/,
  - 1. referát – trockisti, nepriatelia v Strane,
  - 1a. referát – buržoázni nacionalisti, sionisti,
- 2. oddelenie /11/,
  - 2. referát – teror, ľudovci, národní socialisti, letáky,

Jerguš Sivoš

- 3. oddelenie /15/,
  - 3. referát – katolícka a nekatolícka cirkev,
  - 5. referát – bývalí ľudia, poľnohospodárstvo, SPD,
- 4. oddelenie /14/ – sociálna demokracia, školy, kultúra, mládež a šport, štátne úrady, ozbrojené zložky,

III. odbor – hospodárske spravodajstvo /53/,

- náčelník, zástupca,
- sekretariát – starší referent, pisárka,
- 1. oddelenie /11/ – energetika, palivá, stavebníctvo, huty a rudné bane, ťažké strojárstvo, LM
- 2. oddelenie /10/ – náčelník, zástupca, pisárka,
  - 2. referát – potravinársky priemysel, vnútorný obchod, pošty, ľahký priemysel,
  - 3. referát – štátny úrad plánovací, financie,
- 3. oddelenie /16/ – náčelník, zástupca,
  - 4. referát – chémia, všeobecné strojárstvo,
  - 5. referát – bezpečnostní referenti – vstup do závodov,
- 3a. oddelenie /12/ – doprava,
  - 1. referát – železničná doprava,
  - 2. referát – cestná automobilová doprava,
  - 3. referát – letecká a vodná doprava,

IV. odbor – operatívna technika /119/,

- náčelník, zástupca, pisárka,
  - 1. oddelenie – stredisko kontrolnej služby rádiotelegrafickej /53/,
    - odpočúvanie (3 zmeny),
    - kontrola rádioamatérov,
    - zameriavač Šamorín (2 zmeny),
  - 3. oddelenie – odpočúvanie telefónov /32/,
  - 4. oddelenie /14/,
    - 1. referát – vývody, odpočúvanie,
    - 2. referát – fotofilm,
    - 3. referát – zámky, výjem (utajené vníkanie do objektov s úmyslom dokumentácie nepriateľskej činnosti), pyrotechnika,
    - 4. referát – operatívne spojenie,
  - 6. oddelenie – rušenie (4. zmeny) /17, všetko občianski zamestnanci/,

V. odbor – /118/,

- náčelník, zástupca a súčasne náčelník 1. oddelenia,
  - sekretariát – starší referent, pisárka,
  - 1. oddelenie – sledovanie /50/,
  - 2. oddelenie /24/,

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

- 1. referát – ustanovka,
  - 2. referát – všeobecné objekty,
  - samostatný zatykáci referát /6/,
  - 4. oddelenie /17/ – cenzúra pošty,
  - samostatný pátrací referát /3/,
  - autočata /14/,
- VI. odbor – vyšetrovací /48/,**
- náčelník, zástupca a súčasne náčelník 1. oddelenia,
  - sekretariát – starší referent, 4 pisárky,
  - 1. oddelenie /10/,
  - 2. oddelenie /11/,
  - 3. oddelenie /8/,
  - 4. oddelenie /7/,
  - samostatný zisťovací referát /5/,
- Hospodárske oddelenie /18/,**
- náčelník, zástupca a súčasne náčelník 2. referátu, starší referent pre spravodajský fond,
  - 1. referát – finančný,
  - 2. referát – účtáreň,
  - 3. referát – materiálny,
- Hospodárske súčasti** (závodná kuchyňa, správa budov, autočata) /79/,
- Samostatný spojovací referát /4/,**
- Spojovacie súčasti** (údržba – dielne, rádioústredňa, telefónna ústredňa, ďalekopisná ústredňa, spojovacia služba) /60/,
- Vyšetrovacia väznica /91/,**
- náčelník, zástupca, pisárka, kuchyňa väzňov, strážna čata (3 družstvá),
- Samostatný väzenský referát /1/.⁴⁷**

Číslovanie jednotlivých odborov, oddelení a referátov vychádzalo z jednotnej štruktúry krajskej správy ŠtB a prispôbovalo sa podmienkam jednotlivých krajov. Napríklad I. odbor Krajskej správy ŠtB v Bratislave nemal 3. oddelenie, IV. odbor zase 2. a 5. oddelenie. Podľa potreby sa tiež niektoré referáty posilňovali na oddelenia a napok (8. oddelenie I. odboru v Bratislave existovalo v ostatných slovenských krajoch len v podobe referátu). Rovnako podľa potreby sa v jednotlivých krajoch nachádzali referáty v iných oddeleniach v rámci odboru. Problematiku trockistov, nepriateľov v Strane, buržoáznych nacionalistov a sionistov, ktorú rozpracovávalo 1. oddelenie II. odboru riadil priamo krajský náčelník ŠtB. Po následnej reorganizácii zo začiatku roku 1953 už prevzal zodpovednosť za činnosť oddelenia náčelníka II. odboru.

47 Väzenské referáty krajských útvarov ŠtB vznikli 1. 3. 1952. Určení referenti vykonávali úlohy stanovené rozkazmi ministra národnej bezpečnosti o zaradení prepustených z väzenských ústavov, o úprave pomerov rodinných príslušníkov odsúdených dedinských boháčov a o sociálnom zabezpečení niektorých rodinných príslušníkov zatknutých osôb. Pozri ABS, f. Organizační a vnitřní správa FMV III. díl 1951–1956 (ďalej len A 6/3), inv. č. 120, Tajný rozkaz ministra národnej bezpečnosti (TR MNB) č. 23/1952 z 21. 2. 1952 „Vězeňské referáty u KV-Stb – zřízení“.

Jerguš Sivoš

V januári 1953 vstúpili do platnosti nové systematizačné tabuľky, ktoré priniesli len minimálne zmeny a fakticky dávali do súladu administratívu s už existujúcim stavom. Na Krajskej správe ŠtB v Bratislave sa počet zástupcov krajského náčelníka rozšíril na troch (na zvyšných krajských útvaroch sa situácia nezmenila, náčelník mal jedného zástupcu), samostatný väzenský referát sa premenoval na referát mimoriadnych nápravných zariadení a ako 7. referát sa zaradil do sekretariátu náčelníka (na zvyšných krajských útvaroch existoval bez poradového čísla) a čiastočne novú náplň dostali referáty hospodárskeho oddelenia (1. referát – plánovací a mzdy, 2. referát – materiálny, 3. referát – dopravné prostriedky). Z V. odboru sa odčlenili až tri súčasti. Už v polovici septembra 1952 pod kontrarozviedny odbor prešiel samostatný pátrací referát a pod III. odbor referát všeobecných objektov.⁴⁸ Cenzúra pošty sa v decembri 1952 stala súčasťou 7. samostatného oddelenia.⁴⁹ Túto novú organizačnú súčasť krajskej správy ŠtB tvoril náčelník, zástupca náčelníka (s výnimkou Nitry), 1. referát – ochrana štátneho tajomstva, 2. referát – previerky osôb na prácu na tajných veciach, 3. referát – povoľovanie zamestnávania cudzincov v niektorých dôležitých podnikoch, 4. referát – cenzúra pošty a 5. referát – kontrola zahraničnej a domácej tlače (na ostatných krajských správach ŠtB sa 2. a 3. referát spojili do jedného). Malé zmeny sa uskutočnili aj na odboroch politického a hospodárskeho spravodajstva. Na 1. oddelení II. odboru vznikol referát maďarskí buržoázni nacionalisti⁵⁰ a 3. oddelenie III. odboru pracovalo bez 5. referátu – bezpečnostní referenti – vstup do závodov. V priebehu polroka sa zvýšil systematizovaný stav o 56 príslušníkov (764 príslušníkov ZNB a 82 civilných zamestnancov).

Organizačné schémy krajských správ ŠtB z rokov 1952 – 1953, tak ako sú popísané vyššie, bude potrebné konfrontovať aj s ďalšími archívnymi prameňmi. Personálna rekonštrukcia, prípadne kádrové rozkazy môžu odhaliť rozdiely medzi systematizačnými tabuľkami a skutočnou štruktúrou konkrétnej krajskej správy ŠtB na úrovni oddelenia, referátu či skupiny. Príkladom takéhoto rozporu je Krajská správa ŠtB v Prešove, ktorá v septembri 1952 požiadala námestníka ministra národnej bezpečnosti Antonína Prchala a Hlavnú správu ŠtB o vytvorenie skupiny sledovania v počte náčelník a šesť referentov sledovania.⁵¹ Systematizačná tabuľka z júla 1952 pritom

48 Tamže, inv. č. 227, TR MNB č. 130/1952 zo 16. 9. 1952 „Přeřazení samostatného referátu pátracího a referátu všeobecných objektů“.

49 VII. samostatný odbor Hlavnej správy ŠtB a 7. samostatné oddelenia krajských správ ŠtB vznikli 1. 12. 1952. Pozri tamže, inv. č. 262, TR MNB č. 165/1952 z 18. 11. 1952 „Zřízení VII. odboru HS Stb a 7. samostatného oddělení krajských správ Stb“ a inv. č. 274, TR MNB č. 177/1952 z 19. 12. 1952 „Zřízení VII. odboru HS Stb a 7. samostatného oddělení krajských správ Stb – dodatek“.

50 Organizačné opatrenia proti maďarským buržoáznym nacionalistom urobil už začiatkom novembra 1952 námestník ministra národnej obrany Antonín Prchal. Referát 2013 (buržoázni nacionalisti) I.A oddelenia, II. odboru Hlavnej správy ŠtB vyčlenil pracovníka ovládajúceho maďarský jazyk na spracovanie problematiky maďarských buržoázných nacionalistov žijúcich na Slovensku. Tento príslušník zároveň riadil vyčlenených pracovníkov na slovenských krajských správach ŠtB. Pozri tamže, inv. č. 253, TR MNB č. 156/52 z 4. 11. 1952 „Boj proti maďarským buržoázným nacionalistům – organizační opatření“.

51 ABS, f. 310, sign. 310-17-9, Sledovacia skupina – pridelenie pre potrebu tunajšej krajskej správy štátnej bezpečnosti.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

stanovuje na V. odbore existenciu (1.) oddelenia sledovania (v počte 11 príslušníkov), pričom náčelník oddelenia je zároveň zástupcom náčelníka odboru.⁵² Hlavná správa ŠtB vyjadřila so zriadením skupiny sledovania súhlas.

Špecifické postavenie Krajskej správy ŠtB Bratislava v štruktúre politickej polície na Slovensku podčiarkuje existencia organizačných zložiek, ktoré na zvyšných krajských správach nepôsobili – oddielu ochrany straníckych a vládnych činiteľov a odboru rozvedky.

Ochranný oddiel vznikol začiatkom roku 1949 ako súčasť odboru BA Povereníctva vnútra. Koncom mája 1949 prešiel reorganizáciou a dostal krycie označenie „Jánošík“. Zabezpečoval ochranu straníckych a vládnych činiteľov na Slovensku, ochranu zahraničných diplomatov a delegácií, strážnu službu v okolí bydlísk ústavných činiteľov, straníckych budov, centrálnych úradov a rezidií cudzích štátov. Okrem toho sa podieľal na viacerých špeciálnych a bezpečnostných akciách – hliadkovanie v uliciach Bratislavy, kontroly výpadových ciest z Bratislavy, vlakové kontroly, razie, eskorty, operácie na štátnych hraniciach, potlačenie výtržností, ktoré vyvolala tzv. Katolícka akcia,⁵³ ale aj realizácia prípadu Viliama Žingora.⁵⁴ Po zániku slovenskej centrály ŠtB sa oddiel v auguste 1950 stal organizačnou súčasťou odboru „O“ ministerstva národnej obrany (najsťôr pôsobil pod názvom *ŠtB útvár „Jánošík“*, neskôr pod názvom *MNB – oddelenie ochrany na Slovensku*). Koncom augusta 1952 ho minister národnej bezpečnosti Karol Bacílek podriadil Krajskej správe ŠtB v Bratislave. Presun ochranného oddielu pod krajského náčelníka ŠtB súvisel s reorganizáciou ochranných útvarov v Prahe, prehodnocovaním ochraňovaných objektov a znižovaním číselných stavov.⁵⁵ Ochranný oddiel v Bratislave tvoril veliteľ oddielu, jeho zástupca, rota osobnej ochrany (zabezpečovala ochranu predsedu Zboru povereníkov Júliusa Ďuriša, predsedu

52 ABS, neusporiadaný materiál. Systemizačný tabuľka č. I/13. Krajská správa Státní bezpečnosti Prešov.

53 V prvej polovici roku 1949 stupňoval komunistický režim tlak na katolícku cirkev. V snahe obmedziť možnosti jej pôsobenia prijalo Predsedníctvo ÚV KSČ v apríli 1949 viaceré administratívno-mocenské opatrenia, vrátane organizovania „obrodného hnutia katolíkov“, ktoré malo prostredníctvom „pokrokových kňazov a laikov“ rozkladať cirkev zvnútra. Katolícka cirkevná hierarchia akciu jednoznačne odsúdila ako schizmatickú a rozkolnícku a vyzvala duchovných a veriacich, aby sa od nej dištancovali. Vatikán vydal rozhodnutie o exkomunikácii tých, ktorí sa vedome a dobrovoľne k akcii pripojili. Konfrontácia štátnej moci s katolíckou cirkvou zdvihla na prelome júna a júla 1949 vlnu masovej nespokojnosti, nepokojov, vzbur. Stovky ľudí skončili v celách a v táborech nútenej práce, desiatky utrpeli vážne zranenia, boli aj mŕtvi. PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkev na Slovensku 1948 – 1953*. Veda, Bratislava 1997.

54 PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*, s. 47. Viliam Žingor, veliteľ 2. československej partizánskej brigády M. R. Štefánika, vstúpil v roku 1945 do KSS, pôsobil ako poslanec Slovenskej národnej rady a ústredný tajomník Zväzu slovenských partizánov. Už v roku 1947 kritizoval politiku KSS a na protest z jej radov vystúpil. Po februári 1948 musel často meniť zamestnanie a napokon sa nasťahoval do chaty spolupojovníka v Račkovej doline. ŠtB ho po rozsiahlej akcii 27. novembra 1949 zatkla. Vo vykonštruovanom procese ho obvinili zo založenia ilegálnej protišťatnej organizácie s cieľom vyvolať na Slovensku ozbrojené povstanie a odsúdili na trest smrti. Popravili ho 18. decembra 1950. JABLONICKÝ, Jozef: *Podoby násilia*. Kalligram, Bratislava 2000, s. 131–194; LETZ, Róbert – MATULA, Pavol (eds.): *Dokumenty k procesu s Viliamom Žingorom a spol.* ÚPN, Bratislava 2009.

55 V polovici augusta 1952 vznikla zlúčením správy ochrany prezidenta republiky a správy ochrany straníckych a vládnych činiteľov Hlavná správa ochrany MNB. Pozri ABS, f. A 6/3, inv. č. 212, TR MNB č. 115/52 z 16. 8. 1952 „Hlavní správy ochrany MNB – zřízení“.

Jerguš Sivoš

Slovenskej národnej rady Františka Kubača a tajomníka Ústredného výboru KSS Pavla Dávída), rota na stráženie Ústredného výboru KSS, Slovenskej národnej rady a konzulátu ZSSR a štátno-bezpečnostné oddelenie. Ochranu tlačiarň PRAVDA, vládneho sanatória SANOPS a generálnych konzulátov Bulharska a Maďarska prevzala Verejná bezpečnosť. Číselný stav útvaru sa znížil zo 160 na 69.⁵⁶ Ochranu predsedov a vedúcich tajomníkov krajských výborov KSČ do konca roku 1950 zabezpečovali 6. oddelenia krajských veliteľstiev ŠtB. Po reorganizácii vykonávali ochranu dvoch najvyšších straníckych funkcionárov na kraji 5. oddelenia, no už v apríli 1951 na naliehanie V. sektora Veliteľstva ŠtB sa problematika ochrany krajských straníckych funkcionárov presunula do sekretariátu krajského náčelníka ŠtB.⁵⁷

Odbor rozvedky – samostatný odbor Z – zriadil minister národnej bezpečnosti K. Bacílek koncom februára 1953. Odbor mal pôsobnosť na celom území Slovenska a zabezpečoval ofenzívnu činnosť do zahraničia. Po operatívnej stránke podliehal správe zahranično-politickej rozvedky v Prahe.⁵⁸

V tomto období sa dotvárala aj štruktúra okresných útvarov Štátnej bezpečnosti, ktoré aj naďalej spadali pod krajské správy ŠtB. Veliteľstvá oddielov ŠtB a oddiely ŠtB pritom nahradili okresné oddelenia ŠtB, zriadené takmer v každom okrese. Tvoril ich náčelník, referáty 1. – 3., 5. a vodič (spoje). Podľa významu, podobne ako krajské správy ŠtB, sa členili do troch kategórií. Zaradenie do kategórie pritom neovplyvňovalo ani počet referátov, ani číselný stav útvaru. V januári 1953 sa kategorizácia oddelení ŠtB zúžila na dva stupne a ich počet sa vznikom oddelenia ŠtB v Handlovej rozšíril na 89 (oddelenie ŠtB v Ilave sa vtedy presunulo do Dubnice nad Váhom). Špecifikum Dunaja ako hraničnej rieky a dopravnej tepny spájajúcej Juhosláviu s kapitalistickým zahraničím si vyžiadalo v Komárne zriadenie dvoch oddelení ŠtB (v meste a v prístave). Vedenie ŠtB navyše už na jar 1952 plánovalo v rámci Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave zriadiť oddelenie ŠtB „Dunaj“. Útvar napokon vznikol až v máji 1954.⁵⁹

56 Tamže, inv. č. 163, TR MNB č. 116/52 z 16. 8. 1952 „Podřízení ochranného oddílu v Bratislavě Krajské správě státní bezpečnosti Bratislava.

57 ABS, f. 310, sign. 310-11-10, List velitele sekretariátu Veliteľstva ŠtB Vlastimila Kroupu sekretariátu MNB z 27. 2. 1951.

58 ABS, f. A 6/3, inv. č. 318, TR MNB č. 34/1953 z 28. 2. 1953 „Zřízení samostatného odboru Z u KS-Stb Bratislava“.

59 Skladal sa z dvoch oddelení a referátu pasovej kontroly Bratislava-prístav. Prvé oddelenie, sídliace v budove krajskej správy MV, rozpracovávalo československých lodníkov Dunajplavby a lodníkov ostatných národností plaviacich sa po Dunaji cez územie Československa. Zároveň riadilo referát pasovej kontroly Bratislava-prístav. Druhé oddelenie so sídlom v Komárne agentúrne rozpracovávalo juhoslovenských lodníkov plaviacich sa do Československa, juhoslovenských občanov žijúcich v Komárne a juhoslovenské obchodné zastupiteľstvo v komárňanskom prístave. Útvar „Dunaj“ prostredníctvom svojej agentúry zisťoval ilegálne prechody štátnych hraníc a spojenie cudzích lodníkov s čs. občanmi (pašovanie, pokus o ilegálny prechod štátnej hranice). Počas svojej existencie sa spolupodieľal aj na agentúrnom prenikaní do Rakúska či dokonca na organizovaní únosov z tejto krajiny. Pozri SIVOŠ, Jerguš – KINČOK, Branislav: Organizačná štruktúra a personálne obsadenie Krajskej správy ministerstva vnútra Bratislava v rokoch 1954 – 1966. *Pamäť národa*, 2010, roč. VI, č. 3, s. 43–44.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

Od júla 1952 existovali v Bratislavskom kraji okresné oddelenia ŠtB I. kategórie v Trnave /20 príslušníkov/ – náčelník (ďalej len N), 1., 2., 3., 5. referát, spoje; v Trenčíne /17/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; a v Novom Meste nad Váhom /11/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje. Okresné oddelenia ŠtB II. kategórie fungovali v Skalici /12/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Malackách /17/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; v Bratislave-okolí /35/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje, referáty pasovej kontroly Rusovce, Petržalka-Berg, Bratislava-prístav a Devínska Nová Ves. Okresné oddelenia ŠtB III. kategórie existovali v Galante /10/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Šamoríne /9/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Senici /12/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Senci /7/ – N, 2., 5. referát, spoje; v Sereďi /7/ – N, 2., 3. referát, spoje; v Piešťanoch /13/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; v Pezinku /9/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Myjave /9/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Dunajskej Strede /9/ – N, 2., 3. referát, spoje; a v Čalove /6/ – N, 2. referát, spoje.

V Nitrianskom kraji existovalo osem okresných oddelení ŠtB I. kategórie a osem III. kategórie: Nové Zámky /12/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Topoľčany /8/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Levice /7/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Partizánske /10/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Komárno /20/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje, referát pasovej kontroly; Bánovce nad Bebravou /9/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Komárno-lodenice /8/ – N, 3. referát; Prievidza /14/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje, resp. Štúrovo /21/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje, referát pasovej kontroly; Hurbanovo /6/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Želiezovce /6/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Šaľa /5/ – N, 1., 2., 3., 5. referát; Šurany /5/ – N, 1., 2., 3., 5. referát; Vráble /5/ – N, 1., 2., 3., 5. referát; Zlaté Moravce /8/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Hlohovec /8/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje.

V Banskobystrickom kraji fungovali okresné oddelenia ŠtB I. kategórie vo Zvolene /15/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje a v Brezne /10/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje, resp. II. kategórie v Lučenci /13/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje a v Banskej Štiavnici /8/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje. Okresné oddelenia III. kategórie existovali v Rimavskej Sobote /9/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Modrom Kameni /12/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje, referát pasovej kontroly Slovenské Ďarmoty; v Šahách /7/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Krupine /7/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; vo Sv. Kríži nad Hronom /7/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Novej Bani /8/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Hnúšti /7/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Poltári /5/ – N, 2., 3. referát, spoje; v Šafárikove /6/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje a vo Filakove /9/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje, referát pasovej kontroly.

V Žilinskom kraji fungovali okresné oddelenia ŠtB I. kategórie v Turčianskom Sv. Martine /18/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; v Ilave /11/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; v Liptovskom Sv. Mikuláši /15/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; a II. kategórie v Ružomberku /22/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje a Považskej Bystrici /18/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje. Zvyšné boli okresné oddelenia ŠtB III. kategórie – Kysucké Nové Mesto /5/ – N, 1., 2., 5. referát; Čadca /8/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Rajec /5/ – N, 1., 2., 3., 5. referát; Turčianske Teplice /11/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Trstená /11/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Námestovo /8/ – N, 1., 2., 5. referát, spoje; Liptovský Hrádok /6/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Bytča /4/ – N, 1., 2., 5. referát; Púchov /11/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje a Dolný Kubín /9/ – N, 1., 2., 5. referát, spoje.

V Košickom kraji existovali tri oddelenia I. kategórie – Čierna nad Tisou /20/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje, referát pasovej kontroly; Spišská Nová Ves /6/ – N, 1., 2., 3.

Jerguš Sivoš

referát, spoje a Starý Smokovec-Tatry /17/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje, referát pasovej kontroly Javorina; a dve oddelenia II. kategórie – Trebišov /11/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje, referát pasovej kontroly Slovenské Nové Mesto; Poprad /13/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje. Okresné oddelenia ŠtB III. kategórie pôsobili v Rožňave /10/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Levoči /6/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Revúcej /6/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Moldave nad Bodvou /6/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Kráľovskom Chlmci /5/ – N, 1., 2., referát, spoje; v Sečovciach /6/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; v Kežmarku /6/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje a v Gelnici /6/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje.

V Prešovskom kraji bolo v I. kategórii zaradené len okresné oddelenie ŠtB v Snine /8/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; zatiaľ čo v II. kategórii okresné oddelenia ŠtB Veľké Kapušany /9/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; Vranov /8/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; Michalovce /12/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje a Bardejov /8/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje. Zvyšných deväť oddelení sa nachádzalo v III. kategórii – Spišská Stará Ves /8/ – N, 1., 2. referát, spoje; Stará Ľubovňa /9/ – N, 1., 2., 3., 5. referát, spoje; Stropkov /6/ – N, 1., 2. referát, spoje; Svidník /7/ – N, 1., 2. referát, spoje; Sobrance /8/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; Medzilaborce /7/ – N, 1., 2. referát, spoje; Giraltovce /7/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje; Humenné /11/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje a Sabinov /9/ – N, 1., 2., 3. referát, spoje, referát pasovej kontroly Orlov-Plaveč.

Prehľad okresných oddelení ŠtB k 1. júlu 1952

KS ŠtB Bratislava	KS ŠtB Nitra	KS ŠtB Banská Bystrica	KS ŠtB Žilina	KS ŠtB Košice	KS ŠtB Prešov
Trnava	Nové Zámky	Zvolen	Martin	Rožňava	Snina
Trenčín	Topoľčany	Brezno	Ilava	Starý Smokovec	Spišská Stará Ves
Sereď	Levice	Lučenec	Liptovský Mikuláš	Spišská Nová Ves	Vranov
Malacky	Partizánske	Banská Štiavnica	Ružomberok	Trebišov	Michalovce
Skalica	Komárno	Rímovská Sobota	Považská Bystrica	Poprad	Bardejov
Bratislava-okolie	Komárno-lodenice	Modrý Kameň	Kysucké Nové Mesto	Čierna nad Tisou	Veľké Kapušany
Čalovo	Bánovce	Šahy	Čadca	Levoča	Stará Ľubovňa
Dunajská Streda	Prievidza	Krupina	Rajec	Revúca	Stropkov

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

Galanta	Štúrovo	Svätý Kríž	Turčianske Teplice	Moldava	Svidník
Myjava	Hurbanovo	Nová Baňa	Trstená	Kráľovský Chlmec	Sobrance
Pezinok	Želiezovce	Hnúšťa	Námestovo	Sečovce	Medzila- borce
Piešťany	Šaľa	Poltár	Liptovský Hrádok	Kežmarok	Giraltovce
Senica	Šurany	Šafárikovo	Bytča	Gelnica	Humenné
Senec	Vráble	Fiľakovo	Púchov		Sabinov
Nové Mesto nad Váhom	Zlaté Moravce		Dolný Kubín		
Šamorín	Hlohovec				

Zmena organizačnej štruktúry krajských správ ŠtB sa uskutočnila aj začiatkom októbra 1953. Súvisela so zrušením ministerstva národnej bezpečnosti a opätovným prechodom bezpečnostných zložiek pod ministerstvo vnútra. Hoci sa zatiaľ nepodarilo dohľadať žiadne archívne pramene, ktoré by túto reorganizáciu potvrdzovali, na základe personálnej rekonštrukcie jednotlivých organizačných celkov krajských správ ŠtB je zrejmé, že už v tomto období došlo k prečíslovaniu odborov: z I. odboru sa stal II. odbor (a jeho miesto až do vytvorenia odborov rozvedky zostalo neobsadené), z II. odboru vznikol III., z pôvodného III. odboru IV., odbor operatívnej techniky sa zmenil na V. odbor a pôvodný V. odbor vytvoril VII. odbor. Krycie označenie odboru vyšetrovania sa nezmenilo. Organizácia krajských správ ŠtB sa tak už na jeseň 1953 prispôbila štruktúre operatívnych správ ministerstva vnútra. Oficiálne vstúpila takáto organizácia krajských útvarov ŠtB do platnosti 1. januára 1954, keď minister vnútra Rudolf Barák zrušil krajské správy ŠtB a spolu s krajskými správami Verejnej bezpečnosti a krajskými oddeleniami nápravných zariadení ich včlenil pod nové krajské veliteľstvá – krajské správy ministerstva vnútra. V krajskej správe MV, ktorá od roku 1954 predstavovala teritoriálny útvar ŠtB, sa zároveň realizovali staršie predstavy o vytvorení jednotného veliteľstva bezpečnostných zložiek v kraji.⁶⁰

60 Tajný rozkaz ministra vnútra ČSR č. 197/1953 z 31. 12. 1953 Organizace krajských správ ministerstva vnútra. Pozri ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj třídného státu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953 – 1990*. ÚPN, Bratislava 2005, s. 219–220.

Jerguš Sivoš

Prehľad zmien v názvoch krajských a okresných útvarov ŠtB na Slovensku 1948 – 1953

	do 31. 12. 1948	1. 1. 1949 – 30. 6. 1952	od 1. 7. 1952
Zemské, resp. krajské útvary ŠtB	Zemská úradovňa ŠtB v Bratislave	Krajské veliteľstvá ŠtB	Krajské správy ŠtB
Okresné útvary ŠtB	Odbočky ŠtB	Veliteľstvá oddielov ŠtB Oddiely ŠtB	Okresné oddelenia ŠtB

Číselné stavy teritoriálnych útvarov ŠtB

Začiatkom roku 1948 pracovalo v Zemskej úradovni ŠtB v Bratislave 48 a v slovenských odbočkách ŠtB 195 príslušníkov.⁶¹ V čase prípravy krajskej a okresnej štruktúry ŠtB, koncom decembra 1948, mala Bratislava 118 príslušníkov, Banská Bystrica 46 príslušníkov, Nitra 58 príslušníkov, Žilina 49 príslušníkov, Košice 93 príslušníkov a Prešov 52 príslušníkov. Tieto číselné stavy sa v priebehu desiatich dní zmenili v prospech útvarov v Bratislave – centrálny útvar ŠtB na Povereníctve vnútra sa rozšíril z 320 príslušníkov na 384; krajský útvar v Bratislave, ktorý vznikol zlúčením odbočiek ŠtB v Bratislave, Trnave a Trenčíne sa rozrástol na 144. Začiatkom roku 1949 pôsobilo na krajských a okresných útvaroch ŠtB 362 príslušníkov, čo bolo menej ako na centre v Bratislave. Požadovaný číselný stav útvarov ŠtB na Slovensku (bez odboru BA Povereníctva vnútra) bol pritom 1 030 – Bratislava 250, Banská Bystrica 140, Košice 200, Nitra 140, Prešov 140 a Žilina 160.⁶² V priebehu roka 1949 sa počet príslušníkov zložky ŠtB v krajoch rozrástol na 887 a priblížil sa tak požadovanému stavu. Krajské veliteľstvo ŠtB v Bratislave malo 276 príslušníkov (nárast o 91,6 %), v Banskej Bystrici 111, v Nitre 111, v Žiline 114, v Prešove 105 a v Košiciach 170. Krajské veliteľstvá ŠtB na Slovensku boli začiatkom roku 1950 obsadené na 60 % plánovaného stavu, veliteľstvá oddielov ŠtB a oddiely ŠtB dokonca len na 15,8 %. Vedenie slovenskej ŠtB požadovalo zvýšenie číselného stavu príslušníkov ŠtB o 1 500, teda na dvojnásobok skutočného stavu, a o ďalších 300 ženských kancelárskych síl.⁶³

Posilnenie krajských a okresných štruktúr ŠtB nastalo v auguste 1950. Zo zrušeného odboru BA Povereníctva vnútra nastúpilo na krajské veliteľstvá ŠtB 391 príslušníkov. Najviac príslušníkov premiestnili na Krajské veliteľstvo ŠtB v Bratislave (216), ktoré prevzalo niektoré úlohy zrušeného odboru BA Povereníctva vnútra, vrátane kontrarozviednej ochrany celoslovenských inštitúcií. Ostatné krajské veliteľstvá ŠtB

61 SNA, f. Povereníctvo vnútra – spravodajský a štátno-bezpečnostný odbor, šk. č. 15, Personálne obsadenie Zemskej úradovne štátnej bezpečnosti z 12. 3. 1948; Zoznam zamestnancov zaradených u jednotlivých odbočiek štátnej bezpečnosti z 12. 1. 1948.

62 DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, s. 337.

63 PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*, s. 50.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

sa posilnili nasledovne: Banská Bystrica o 40 príslušníkov, Košice o 50, Nitra o 39, Žilina o 27, Prešov o 19 príslušníkov.⁶⁴

Z krajských veliteľstiev ŠtB zároveň v rámci tzv. *omladenia* bezpečnostných zložiek navrhli na prepustenie 205 príslušníkov, ktorí pracovali v bezpečnostných zboroch predchádzajúcich režimov a do konca roka väčšinu prepustili (už v priebehu augusta odišlo 181 príslušníkov).⁶⁵ Značná časť prepustených príslušníkov pritom pôsobila vo veliteľských funkciách. V Banskej Bystrici odišlo päť zo šiestich veliteľov operatívnych oddelení (s výnimkou veliteľa 2. oddelenia Pavla Piecku⁶⁶) a deväť z dvanástich veliteľov oddielov ŠtB, resp. oddielov pasovej kontroly.⁶⁷ Z 210 príslušníkov nemalo ani trojročnú prax až 151 (70 nastúpilo v roku 1950, 56 v roku 1949, 25 v roku 1948, 14 v roku 1947, 18 v roku 1946, 25 v rokoch 1944 – 1945 a dvaja príslušníci finančnej stráže pôsobili aj pred rokom 1944).⁶⁸

Nedostatočné kádrové obsadenie útvarov ŠtB kritizovali aj zástupcovia pražského Veliteľstva ŠtB. V novembri 1950 z dôvodu malého počtu príslušníkov 1. oddelenia Krajského veliteľstva ŠtB v Košiciach zrušili členenie na referáty a sedem pracovníkov, ktorí sa zameriavali na odhalenie agentúry talianskeho konzula, titovskú agentúru (v rámci prípadu Šefik Kevič⁶⁹) a francúzsku rozvedku v spolku Alliance française, pracovalo v dvoch pracovných skupinách. Oddelenie politického spravodajstva malo 9 príslušníkov, pričom zástupcovia pražskej centrály ŠtB požadovali navýšenie na 25. Nízke číselné stavy sa zvyšovali len pomaly. Ešte v polovici marca 1951 totiž na 2. oddelení *pre nedostatok orgánov* neexistoval 1. referát (trockisti, buržoázni nacionalisti a nepriatelia v Strane). Košické Veliteľstvo ŠtB v tomto období navyše dostalo zásah priamo do srdca. Koncom marca 1951 muselo rozpustiť politický sekretariát, pretože politický tajomník Jozef Valúšek bojoval v španielskej občianskej vojne (podobne ako väznený Josef Pavel) a pokladnička sprenoverila 24 tisíc Kčs.

Realizačné oddelenie Krajského veliteľstva ŠtB v Banskej Bystrici začalo svoju činnosť prakticky až v polovici roku 1949 a až do apríla 1950 ho tvorili len dvaja príslušníci. Väčšie akcie v kraji aj okresoch sa preto realizovali len s pomocou pracovníkov

64 ABS, f. 310, sign. 310-20-9, Zpráva o likvidácii BA odboru Pov. vnútra.

65 Najviac príslušníkov odišlo z Bratislavy – 71. Košice opustilo 32, Nitra 36, Žilina a Banskú Bystricu 24 a Prešov 18 príslušníkov. Pozri tamže.

66 Pavol Piecka (1916) pôsobil od 1. 6. 1945 ako okresný veliteľ NB 2 v Banskej Štiavnici. Od 15. 11. 1945 pôsobil na útvare ŠtB v Rimavskej Sobote. Od 1. 1. 1949 viedol oddiel ŠtB v Banskej Štiavnici, od 1. 3. 1949 oddelenie politického spravodajstva KV ŠtB v Banskej Bystrici a začiatkom roku 1951 sa stal zástupcom krajského veliteľa ŠtB. Z funkcie odišiel zo zdravotných dôvodov 31. 3. 1952. O rok neskôr ho dali do trvalej výslužby. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Pavol Piecka, evidenčné číslo (ďalej len ev. č.) 136/16.

67 ABS, f. 310, sign. 310-17-4, Zpráva o provedeném průzkumu na KV-ŠtB v BĀNSKÉ BYSTRICI ve dnech 1. – 5. 8. 1950.

68 Tamže, Informační zpráva z 2. 12. 1950.

69 V polovici roku 1950 vytvorila ŠtB v rámci boja proti Titovej Juhoslávii umelú protištátnu skupinu okolo juhoslovanského vicekonzula Šefika Keviča. V procese, ktorý vyvrcholil v septembri 1950, padli dva absolútne tresty, tri doživotné tresty a niekoľko dlhoročných trestov odňatia slobody. Proces mal dokázať prepojenie výzvednej siete s juhoslovanským diplomatickým zborom. BĀRTA, Milan: Akce Jugoslávie. Státní bezpečnost v boji proti „agentům titoismu“ v letech 1948–1955. *Paměť a dějiny*, 2011, roč. V, č. 1, s. 65–74.

Jerguš Sivoš

realizačného oddelenia odboru BA Povereníctva vnútra. Pri *omladzovaní zboru* v auguste 1950 odišiel z funkcie veliteľ aj jeho zástupca, no počet pracovníkov sa doplnil na jedenásť.⁷⁰

Na 1. oddelení Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave z dôvodu nedostatku pracovníkov neexistovali referáty, ale tri skupiny, ktoré riešili najnaliehavejšie prípady (1. západ, 2. Nemci a Juhoslávia, 3. CIC, agenti chodci a spoje). Podobne postupovali aj na 3. oddelení, kde 24 príslušníkov rozdelili do šiestich pracovných skupín. Na 2. oddelení sa navrhovalo zvýšiť stav príslušníkov z 22 na 40.⁷¹

V auguste 1950 pracovalo na krajských útvaroch ŠtB na Slovensku (vrátane útvaru ochrany straníckych funkcionárov „Jánošík“) 1 715 príslušníkov. V nasledujúcom období počet príslušníkov mierne narastal. Až v roku 1952 sa zvýšil výrazne – z 1 862 na 2 508, čo predstavovalo nárast o 646 príslušníkov ŠtB v priebehu roka. Za štyri roky sa počet príslušníkov ŠtB na Slovensku zvýšil takmer triapolnásobne.

Prehľad číselného stavu krajských útvarov ŠtB v rokoch 1948 – 1953

Krajský útvar ŠtB	20. 12. 1948	1. 1. 1949	20. 6. 1949	31. 12. 1949	1. 9. 1950	31. 12. 1950	1. 1. 1952	1. 7. 1952	1. 1. 1953
Bratislava	118	144	233	276	692 ⁷²	581	650	790	846
Banská Bystrica	46	34	71	111	202	190	227	276	309
Nitra	58	44	73	111	188	236	245	286	309
Žilina	49	34	77	114	201	134	230	326	331
Košice	93	66	134	170	239	250	280	392	420
Prešov	52	40	75	105	193	206	230	277	293
Odbor BA	320	384	459	625	---	---	---	---	---
Spolu	736	746	1122	1512	1715	1597	1862	2347	2508

Vedenie krajských útvarov ŠtB

Politický sekretariát Ústredného výboru KSS schválil krajských veliteľov ŠtB 29. decembra 1948. V Bratislave sa veliteľom stal prednosta Zemskej úradovne ŠtB Jozef Ilčík, v Nitre prednosta miestnej odbočky ŠtB Michal Ivanič, v Banskej Bystrici prednosta odbočky ŠtB v Leviciach Pavol Parobek, v Žiline zástupca prednostu Zemskej úradovne ŠtB Bratislava Jozef Tomašovič, v Košiciach prednosta miestnej odbočky ŠtB Jozef Mosorjak a v Prešove prednosta odbočky ŠtB v Levoči Michal Jankovič.

70 Tamže.

71 ABS, f. 310, sign. 310-17-2, Informačná zpráva z 24. 11. 1950.

72 Vrátane 160 príslušníkov ochranného útvaru „Jánošík“.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

Uznesenie malo len *dočasný ráz* a väčšina veliteľov sa v priebehu roku 1949 vymenila. Už 20. januára 1949 odišiel z funkcie na základe rozhodnutia bezpečnostného referenta ÚV KSS Oskara Valáška a prednostu kádrového oddelenia BK odboru Gejzu Kršáka krajský veliteľ v Banskej Bystrici Pavol Parobek (nar. 1910). Začínal ako četník v septembri 1933, počas II. svetovej vojny pôsobil na žandárskej stanici v Novej Bani a Banskej Štiavnici a po oslobodení nastúpil na 2. oddelenie NB (spravodajské a štátno-bezpečnostné) ako okresný veliteľ v Zlatých Moravciach. Od 1. októbra 1945 riadil odbočku ŠtB v Leviciach. Po odvolaní z funkcie krajského veliteľa ŠtB pôsobil na Krajskom veliteľstve NB v Prešove a 15. júla 1949 sa stal zástupcom prednostu oddelenia BK/6. V auguste 1950 ho prepustili.⁷³

Novým krajským veliteľom ŠtB v Banskej Bystrici sa stal František Vidiečan (nar. 1914). Začínal ako žandár v júni 1939. Po vojne viedol stanicu NB v Hronskej Breznici a 10. októbra 1947 nastúpil na odbočku ŠtB v Banskej Bystrici ako referent pre okres Zvolen. V polovici roku 1948 sa stal prednostom odbočky. Vo funkcii krajského veliteľa ŠtB zotrval do 1. marca 1950, keď sa stal zástupcom krajského veliteľa. V auguste 1950 ho ako bývalého žandára prepustili.⁷⁴

Pomerne rýchlo odišiel z funkcie aj krajský veliteľ ŠtB v Nitre. Michal Ivanič (nar. 1910) prešiel do ZNB z armády v hodnosti nadporučika vo februári 1946. Pôsobil na odbore štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva Povereníctva vnútra, naposledy ako zástupca prednostu oddelenia A-I. V marci 1948 sa stal prednostom odbočky ŠtB v Nitre. Ako krajský veliteľ ŠtB sa dopustil viacerých pokleskov (požíval alkoholické nápoje, viedol nemorálny život, porušil služobné tajomstvo a zneužil úradnú moc), preto ho komisia straníckych a bezpečnostných funkcionárov zbavila funkcie⁷⁵ a riadením Krajského veliteľstva ŠtB v Nitre dočasne poverila Ľudevíta Filana (nar. 1925). Tento 24-ročný príslušník ŠtB pracoval od októbra 1946 na odbore štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva Povereníctva vnútra (kvôli vstupu do ZNB ukončil po dvoch rokoch štúdium na Právnickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave). Po vytvorení krajských veliteľstiev ŠtB pôsobil na odbore BA Povereníctva vnútra ako inštruktor pre Nitriansky kraj. Z funkcie krajského veliteľa ŠtB ho 20. apríla 1950 preložili na odbor BA ako prednostu hospodárskeho spravodajstva, no po zániku odboru štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra sa začiatkom augusta 1950 do Nitry vrátil. Z funkcie ho odvolali pretože *nezvládl úkoly, vyplývajúci z jeho funkcie jak po stránce odborné, tak i politické a rovněž se oddával nemírnému pití libových nápojů*. Jeho odvolanie však nepochybne súvisí aj so zatknutím bezpečnostného referenta ÚV KSS O. Valáška a následným riešením *spriateľených* príslušníkov (v októbri, resp. v novembri 1951 odvolal minister národnej bezpečnosti z funkcií až troch krajských

73 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Pavol Parobek, ev. č. 300/10.

74 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, František Vidiečan.

75 Po uvoľnení z funkcie krajského veliteľa ŠtB viedol referát 47 na oddelení politického spravodajstva skupiny BAa Povereníctva vnútra. Po reorganizácii v auguste 1950 pôsobil na autoreferáte a od júla 1952 na III. odbore Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave. V polovici novembra 1952 ho prevelili na krajské oddelenie nápravných zariadení ako náčelníka útvaru pre výkon väzby. Koncom marca 1954 zo Zboru *na vlastnú žiadosť* odišiel. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Michal Ivanič, ev. č. 782/10.

Jerguš Sivoš

veliteľov ŠtB). Zo zboru odišiel koncom januára 1952 a zamestnal sa ako redaktor vydavateľstva PRÁCA.⁷⁶

V novembri 1949 sa vymenili krajskí velitelia ŠtB v Prešove a v Žiline. Už začiatkom mesiaca odišiel z funkcie v dôsledku pochybností o členstve v KSS, ale aj informácií o sympatiách k Demokratickej strane, úteku z povstania a opätovnému nástupu k žandárom Michal Jankovič (nar. 1913). Začínal ako četník v apríli 1936. V máji 1945 sa stal politickým zástupcom okresného veliteľa NB 2 v Kežmarku a v októbri 1945 prednostom odbočky ŠtB v Levoči. Po odvolaní z funkcie krajského veliteľa ŠtB pôsobil na oddelení BK/10 Povereníctva vnútra a od februára 1950 na Krajskom veliteľstve NB v Žiline ako prednosta 7. oddelenia. V septembri 1950 ho prepustili. Novým veliteľom sa stal Jozef Farkaš (nar. 1905), ktorý však už v auguste 1950 ako bývalý žandár zo zboru odišiel.⁷⁷

Jozef Tomašovič (nar. 1910) pracoval ako četník od septembra 1938. Po vojne pôsobil ako prednosta osobného oddelenia a od roku 1947 ako prednosta oddelenia výchovy a osvetly Zemskeho veliteľstva ZNB v Bratislave. V marci 1948 sa stal zástupcom prednostu Zemskej úradovne ŠtB v Bratislave a v januári 1949 krajským veliteľom ŠtB v Žiline. Z funkcie ho po necelom roku odvolali v súvislosti s vyšetrovaním aktivít okolo vydania plakety „Za večné bratstvo“ na Zemskom veliteľstve ZNB v Bratislave⁷⁸, ale aj za rôzne nedostatky v práci (napr. pri pátraní po Viliamovi Žingorovi alebo pri zatýkaní farára Viktora Trstenského v Dolnom Kubíne). V polovici novembra 1949 ho preložili do funkcie zástupcu krajského veliteľa NB v Bratislave a 30. septembra 1950 premiestnili ako civilného zamestnanca verejnej správy vnútornej na Krajský národný výbor v Bratislave.⁷⁹ Vo funkcii ho nahradil absolvent učiteľského ústavu Michal Sadloň (nar. 1922), ktorý na odbore štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra pôsobil len od 15. júna 1948.⁸⁰ V marci 1950 sa stal krajským veliteľom ŠtB v Banskej Bystrici a v auguste 1950 v Prešove. Často požíval alkoholické nápoje (víno a likér bral počas bezpečnostných akcií z biskupskej kapituly v Banskej Bystrici či z kláštora v Hronskom Beňadiku), dopúšťal sa výtržností na verejnosti, hrubého správania voči podriadeným, ale aj zneužívania finančných prostriedkov určených na prácu s agentúrou. Asi najzávažnejším však bolo podozrenie zo spoluúčasti na usmrtení

76 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Eudevít Filan, ev. č. 1976/25.

77 Tamže, personální spis Michal Jankovič, ev. č. 601/13.

78 Plaketu vyrábala a distribuovala súkromná spoločnosť Slovenská náborová služba po dohode so Zemským veliteľstvom ZNB od marca 1948 s tým, že z každej predanej plakety malo 120,- Kčs putovať na výstavbu pomníka príslušníkom polície padlým v Slovenskom národnom povstaní v obci Štubnianske Teplice. Súkromná firma, ktorú viedol Tibor Katrenčík, hľadaný kriminálnou službou Praha, predávala plaketu za vyššiu ako úradne stanovenú sumu. Príslušníkov štábu Zemskeho veliteľstva ZNB obvinili z úplatkárstva, vydania osobných preukazov pre zástupcov súkromnej firmy a bianko objednávok, nepredloženia listín Povereníctvu vnútra na schválenie, spolupráce so súkromnou spoločnosťou (po februári 1948), poškodenia dobrého mena ZNB a iného. Predaj plakety zastavilo Povereníctvo vnútra 20. júla 1948. Tamže, Trestné oznámenie z 9. apríla 1952.

79 Tamže, personální spis Jozef Tomašovič, ev. č. 261/10.

80 Krajské veliteľstvo ŠtB v Žiline v druhej polovici novembra 1949 dočasne viedol zástupca krajského veliteľa Štefan Imrich Chudík (nar. 1909), brat člena Ústredného výboru KSS a poslanca Slovenskej národnej rady Michala Chudíka.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

vodiča krajskej politickej školy Jána Makuša. Na rozkaz veliteľa ŠtB Sadloňa 28. mája 1952 zatkli (trest 20 dní väzenia mu veliteľ ŠtB udelil *za nemorálny a nečestný život, ktorým ohrozil dobrou povest Sboru národní bezpečnosti*) a ešte v tom istom roku odsúdili na trest smrti. Vyšší vojenský súd však rozsudok zrušil a nariadil obnovu konania, v ktorom ho napokon odsúdil na šesť rokov odňatia slobody a tri roky straty čestných práv občianskych.⁸¹

Najdlhšie spomedzi bývalých četníkov vydržal vo funkcii krajský veliteľ ŠtB v Košiciach Jozef Mosorjak (nar. 1912). Začínal v Užhorode, neskôr pôsobil v Margecanoch (1939), v Levoči (1939 – 1942) a v Ružomberku (1942 – 1944). Na Liptove sa aktívne zapojil do povstania a neskôr nastúpil na Hlavný štáb partizánskych oddielov v Banskej Bystrici, kde vykonával spravodajskú činnosť. V roku 1945 pôsobil ako politický zástupca veliteľa NB pre východné Slovensko a 1. októbra 1945 sa stal prednostom odbočky ŠtB v Košiciach. Z funkcie musel odísť pri *omladzovaní* zboru v auguste 1950.⁸² Na jeho miesto nastúpil zástupca Jozef Balog (nar. 1902), brat krajského veliteľa NB v Bratislave Vojtecha Borovského, ktorý vo funkcii zotrval až do marca 1953.

Najdlhšie spomedzi veliteľov menovaných v decembri 1948 zostal vo funkcii krajský veliteľ ŠtB v Bratislave Jozef Ilčík (nar. 1910). V rokoch 1939 – 1945 pôsobil na štátnom zastupiteľstve v Bratislave. Pomáhal pri úteku z väzenia neskorším vysokým stranickým a štátnym funkcionárom – Štefanovi Baššovanskému, Viliamovi Širokému a Júliusovi Ďurišovi. Po oslobodení pôsobil ako prednosta 2. oddelenia III. odboru Povereníctva vnútra a od roku 1946 ako prednosta 2. sekcie VI. odboru Povereníctva vnútra. Začiatkom roku 1947 sa stal prednostom skupiny štátnej bezpečnosti VII. odboru Povereníctva vnútra a 15. marca 1948 prednostom Zemskej úradovne ŠtB v Bratislave. Materiály, ktoré potvrdzovali zneužívanie úradnej právomoci zhromažďovalo ministerstvo národnej bezpečnosti už začiatkom roku 1951. Minister ho napokon odvolal 19. októbra 1951. Po rozhovore s podpredsedom vlády a ministrom zahraničných vecí V. Širokým si podal žiadosť o uvoľnenie zo služieb ZNB a 1. novembra nastúpil ako vedúci Kancelárie Slovenskej národnej rady (vo funkcii pôsobil ešte v roku 1968).⁸³ Vo funkcii ho nahradil Jaroslav Hrbáček, ktorý do Bratislavy nastúpil ako zástupca krajského veliteľa ŠtB po zatknutí viacerých príslušníkov ŠtB z Bratislavy v apríli 1951.⁸⁴ Hrbáček (nar. 1925) pôsobil v ZNB od 1. novembra 1948. Po absolvovaní školy ZNB v Trutnove a školy ŠtB v Dobruške nastúpil v apríli 1949 na Veliteľstvo ŠtB v Prahe, kde pracoval na úseku agrárnej ilegality a neskôr ako zástupca veliteľa oddelenia proti trockistom, buržoáznym nacionalistom a predstaviteľom bývalých „reakčných“ strán. V apríli 1951 ho menovali zástupcom krajského veliteľa ŠtB a v októbri 1951 krajským veliteľom ŠtB v Bratislave. Začiatkom marca

81 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, Michal Sadloň.

82 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Jozef Mosorjak, ev. č. 3973/12.

83 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, Jozef Ilčík.

84 V rámci akcie proti tzv. buržoáznym nacionalistom a sionistom v bezpečnosti zatkli v apríli 1951 napríklad zástupcu krajského veliteľa ŠtB Šimona Čermáka, veliteľa kádrového odboru Imricha Medveho, veliteľa 4. oddelenia Jána Križku, veliteľa 5. oddelenia Františka Hlavatého, veliteľa vyšetrovacieho oddelenia Juraja Glazera, zástupkyňu oddelenia politického spravodajstva Elzu Krejčírovú (manželku Š. Čermáka) či zástupcu oddelenia hospodárskeho spravodajstva Martina Krausa.

Jerguš Sivoš

1953 vystriedal vo funkcii krajského veliteľa ŠtB v Košiciach J. Baloga, no už po dvoch mesiacoch ho pre nezákonné postupy pri vyšetrovaní tzv. pravicových sociálnych demokratov odvolali.⁸⁵

V marci 1950 sa krajským veliteľom ŠtB v Žiline stal Štefan Kubík, pôvodne Bernáth Friedmann (nar. 1915). Počas II. svetovej vojny pôsobil v komunistickej ilegality (na prelome rokov 1940/1941 ho väznili v zaisťovacom tábore v Ilave) a partizánskom hnutí. Po vojne viedol oblastné veliteľstvo NB 2 a odbočku ŠtB v Prešove. V druhej polovici marca 1948 nastúpil na III. odbor Povereníctva vnútra (od júna pôsobil na oddelení A-I), neskôr pôsobil ako príslušník zahraničného spravodajstva na čs. veľvyslanectve v Paríži. Po osemnástich mesiacoch vo funkcii ho 10. augusta 1951 zatkli a dva roky vyšetrovali v pražskej Ruzyni. Hoci ho obviňovali z vraždy sovietskeho partizána a veliteľa „odriadu Čapajev“ Martina Kukorelliho, spoluúčasti na hromadnej vražde ôsmich partizánov, z navádzania na vraždu, spreneveru a iné trestné činy, odsúdil ho Vyšší vojenský súd v Prahe v júni 1954 na dva roky odňatia slobody za porušenie povinností verejného činiteľa (používanie fyzického násillia pri vyšetrovaní) a zneužitie služobnej moci (v roku 1948 priviezol bez povolenia čs. úradov z Francúzska zlatý prsteň s briliantmi). Trest si odsedel vyšetrovacou väzbou a po vynesení rozsudku ho prepustili na slobodu.⁸⁶

V auguste 1951 odvolal námestník ministra národnej bezpečnosti pre veci kádrové a školské Antonín Bína aj zástupcu krajského veliteľa ŠtB Ota Strculu (vo funkcii od 1. marca 1950) a pobočníka krajského veliteľa pre veci kádrové a školské Alexandra Štrbika. Zároveň menoval nové vedenie krajskej správy ŠtB. Veliteľom sa stal Martin Lipár, zástupcom Josef Huzlík a pobočníkom Ján Kopta.⁸⁷

Martin Lipár (nar. 1921) pracoval od marca 1950 ako okresný veliteľ Ludových milícií vo Veselí na Morave. Začiatkom januára 1951 nastúpil na Veliteľstvo VB v Prahe a v máji 1951 na kádrový a školský odbor ministerstva národnej bezpečnosti. Funkciu krajského veliteľa ŠtB v Žiline zastával do polovice júna 1953, keď ho pre viaceré nedostatky odvolali (neodovzdanie zlatých predmetov zabavených ŠtB pri domovej prehliadke, milostný pomer s tajnou spolupracovníčkou, zlý pracovný vzťah so zástupcom, vrátenie zapožičaných peňazí po menovej reforme v starej mene a iné).⁸⁸

Pri očiste ZNB v auguste 1950 skončili vo funkcii dvaja krajskí velitelia ŠtB – v Ko-

85 Po odchode z Košíc pôsobil od júna 1953 do marca 1963 ako zástupca náčelníka Krajskej správy ŠtB, resp. MV v Ostrave a neskôr ako náčelník Krajskej správy MV Severomoravského kraja (útvár dočasne viedol už od 1. 9. 1962). V polovici decembra 1970 sa stal náčelníkom čs. kontrarozvedky (v máji 1972 ho povýšili do hodnosti generálmajora) a v júni 1974 náčelníkom Správy kontrarozvedky pre boj proti vonkajšiemu nepriateľovi. Z funkcie odstúpil zo zdravotných dôvodov a v októbri 1979 nastúpil ako náčelník katedry na Vysokú školu ZNB. Zomrel na infarkt 13. 12. 1980. ABS, f. Personálni spisy príslušníkov MV, personální spis Jaroslav Hrbáček, ev. č. 5691/25.

86 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, Štefan Kubík; tamže, f. Inšpekcia MV ČSSR Praha (A 8), inv. č. 440.

87 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, Štefan Kubík, Rozkaz náměstka ministra národnej bezpečnosti pro věci kádrové a školské čís. 6 z 2. 8. 1951.

88 Po odvolaní z funkcie pracoval na V. správe MV a neskôr vo vedúcich funkciách na štatisticko-evidenčnom odbore. Zomrel v apríli 1971. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Martin Lipár, ev. č. 818/21.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

šiaciach Jozef Mosorjak a v Prešove Jozef Farkaš. Do metropoly Šariša prišiel zo stredného Slovenska Michal Sadloň a na uvoľnené miesto krajského veliteľa ŠtB v Banskej Bystrici nastúpil Miroslav Vomáčka (nar. 1915), prednosta študijného oddelenia BA odboru Povereníctva vnútra. V bezpečnostných zložkách pôsobil od konca apríla 1945. Začínal ako príslušník oddelenia NB 2 na Oblastnom veliteľstve NB I. v Bratislave a po reorganizácii nastúpil na odbor štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva Povereníctva vnútra. Po zatknutí viacerých funkcionárov ŠtB na Slovensku v apríli 1951 sa aj okolo neho začal sťahovať kruh a v polovici októbra 1951 ho odvolali z funkcie krajského veliteľa ŠtB. Koncom roka ho *na vlastnú žiadosť* prepustili zo ZNB a 9. januára 1952 zatkli príslušníci ŠtB. V januári 1954 ho Najvyšší vojenský súd v Prahe odsúdil za trestné činy porušenia povinností verejného činiteľa (§175 zák. č. 86/1950 Zb. z.) a porušenia povinností verejného činiteľa z nedbanlivosti (§176 zák. č. 86/1950 Zb. z.) na dva roky odňatia slobody nepodmienečne. Podľa súdu zneužil svoje postavenie pri intervencii na krajskej prokuratúre v prospech trestne stíhaného a v pracovnom čase spolu s podriadenými príslušníkmi požíval alkoholické nápoje.⁸⁹

V polovici októbra 1951 sa novým krajským veliteľom ŠtB v Banskej Bystrici stal vyšetrovateľ František Novák (nar. 1912). V júni 1945 nastúpil na oblastnú úradovňu ŠtB v Prahe a po reorganizácii v januári 1949 na Krajské veliteľstvo ŠtB v Prahe, kde pôsobil ako zástupca veliteľa 5. oddelenia a neskôr ako vedúci vyšetrovania pre oddelenie hospodárskeho spravodajstva. Od októbra 1949 pracoval v skupine K. Švába, ktorá sa zameriavala na odhaľovanie nepriateľov v komunistickej strane a neskôr na vyšetrovanom sektore VI. B ako vedúci oddelenia. V Banskej Bystrici zotrval až do mája 1955, keď ho odvolali (podľa slov A. Prchala) pre nedostatočné *kvality agenturné operatívneho náčelníka*.⁹⁰

Miroslav Vomáčka patrilo spolu s Jozefom Ilčíkom a Ľudovítom Filanom do skupiny krajských veliteľov ŠtB, ktorí odišli z funkcií v priebehu októbra a novembra 1951 v dôsledku zásahu proti *buržoáznyim nacionalistom a sionistom v bezpečnosti*. Posledne menovaného nahradil v polovici novembra 1951 na Krajskom veliteľstve ŠtB v Nitre František Červenka (nar. 1922). Od augusta 1949 pracoval na 1. oddelení II. sektora Veliteľstva ŠtB a na prelome rokov 1950/1951 sa zúčastnil na akciách ŠtB v Bratislave a v Košiciach. Vzhľadom na to ho bez väčších skúseností poverili riadením krajského veliteľstva ŠtB. Červenka, povolaním strojný zámočník, je príkladom *výroby* nových veliteľských kádrov začiatkom 50. rokov. V priebehu dvoch rokov sa dostal do naj-

89 Po prepustení z väzenia pracoval na Krajskej správe lesov Bratislava ako referent ZÚ. V septembri 1965 ho Vojenský obvodný súd v Prešove spod obžaloby oslobodil. Minister vnútra následne zrušil rozkaz o jeho prepustení a dňom 1. 1. 1952 ho preradil do neplatenej činnej zálohy s tým, že po dosiahnutí dôchodkového veku mu ministerstvo vnútra prizná starobný dôchodok. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Miroslav Vomáčka, ev. č. 484/15.

90 Po odvolaní z funkcie náčelníka KS MV v Banskej Bystrici pôsobil od 1. 6. 1955 ako zástupca náčelníka I. zvláštneho odboru MV a súčasne ako náčelník archívneho a študijného ústavu MV. V decembri 1962 ho zbavili funkcie a v januári 1963 prepustili zo služieb MV z dôvodu používania *nezákonných a nesprávnych metód v čase politických procesov v rokoch 1948 – 1953*. V ďalších rokoch pracoval v národnom podniku Míkrotechna Modřany ako podnikový kontrolór. Zomrel v júli 1991. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis František Novák, ev. č. 4086/12.

Jerguš Sivoš

vyššej funkcie v ŠtB na úrovni kraja, po troch rokoch ho povýšili zo strážmajstra na majora. Na ministerstve národnej bezpečnosti a neskôr aj na ministerstve vnútra vedeli od začiatku o jeho neschopnosti, vo funkcii ho však nechali ďalších päť rokov.⁹¹ Až v auguste 1956 ho poslali do osemnásťmesačnej straníckej školy pri ÚV KSS v Bratislave a krajským veliteľom sa stal absolvent ročnej operatívnej školy KGB Eduard Paľčo.⁹²

Keď sa ale vrátíme na začiatok 50. rokov, musíme spomenúť, že hromadné výmeny krajských veliteľov ŠtB, podobné tým z augusta 1950, resp. októbra a novembra 1951 sa až do februára 1954 neuskutočnili.⁹³ K zmenám došlo už len v súvislosti s odvelením krajského náčelníka ŠtB do iného kraja, prípadne z dôvodu trestného alebo disciplinárneho pokračovania voči krajskému náčelníkovi.

V marci 1953 odvelili krajského náčelníka ŠtB v Bratislave Jaroslava Hrbáčka na Krajskú správu ŠtB v Košiciach a vo funkcii ho nahradil Michal Králka (nar. 1919). Od februára 1946 pracoval na Zemskom veliteľstve SNB v Prahe, neskôr na útvare SNB 9600 a Veliteľstve ŠtB, kde zastával funkciu veliteľa 1. oddelenia I. sektora a neskôr 2. zástupcu náčelníka I. odboru. V Bratislave pôsobil do začiatku roku 1954, potom odišiel na ročnú operatívnu školu KGB do Moskvy.⁹⁴

Jaroslav Hrbáček sa v Košiciach dlho neohrial, pretože už v máji 1953 ho minister národnej bezpečnosti odvolal v súvislosti s použitím nezákonných metód (fyzického a psychického týrania) pri výsluchu tzv. pravicových sociálnych demokratov⁹⁵ v prípade podpredsedu Ústredného národného výboru v Bratislave Jána Lehkého a spol.⁹⁶ Na jeho miesto nastúpil Martin Benček (nar. 1923). V ZNB pôsobil od februára 1946, v zložke ŠtB od augusta 1947. Ako príslušník odboru štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra sa zúčastnil na likvidácii protištátnej skupiny Anton Meltzer a spol.⁹⁷ a v októbri 1947 nastúpil na odbočku ŠtB v Prešove. Od januára 1949 pracoval ako

91 Po inštruktážnej ceste na KV ŠtB v Nitre vo februári 1952 zhodnotil veliteľ 6. oddelenia I. sektora Veliteľstva ŠtB por. Ludvík Fiala Červenku nasledovne: *V průběhu kontroly se jasně ukázalo, že na svěřenou funkci nestačí, je málo energický v prosazování názoru.* ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis František Červenka, ev. č. 3857/22.

92 Po návrate zo školy pôsobil až do marca 1976 v rôznych funkciách na Krajskej správe MV, resp. ZNB Praha. Pozri tamže.

93 Vo februári 1954 nastúpili na Krajskú správu MV v Bratislave a v Prešove čerství absolventi prvého turnusu operatívnej školy MGB (predchodcu KGB) v Moskve Josef Houska a Vladimír Žemlička. Do Žiliny zároveň prišiel zástupca krajského náčelníka ŠtB v Hradci Králové Bohumil Řiha.

94 Po návrate zo Sovietskeho zväzu pôsobil ako zástupca náčelníka VI. správy MV, v rôznych funkciách na II. správe MV a ako činná záloha MV až do septembra 1974, keď odišiel do starobného dôchodku. ABS, f. Osobní evidenční karty MV, Michal Králka.

95 Pod týmto termínom sa rozumejú bývalí členovia sociálnodemokratickej strany, ktorí sa po zlúčení stali členmi komunistickej strany a túto *rozkladali* zvnútra.

96 Jaroslava Hrbáčka aj jeho bývalého bratislavského zástupcu Vlastimila Kroupu potrestali znížením funkcie o jeden stupeň. Náčelníka 4. oddelenia II. odboru KS ŠtB v Bratislave Jozefa Frajkora odvolali z funkcie, no už o necelé dva roky sa stal náčelníkom nového rozviedneho odboru. Do civilu musel odísť náčelník odboru politického spravodajstva KS ŠtB v Bratislave, v čase vyšetrovania už zástupca krajského náčelníka ŠtB v Banskej Bystrici Ján Gábor (len 23- ročný). ABS, f. Kádrové rozkazy 1945–1953, šk. č. 3, Kádrový rozkaz náměstka ministra národní bezpečnosti čís. 570 ze dne 26. května 1953.

97 Odhalenie a likvidácia žilinskej skupiny Antona Meltzera, učiteľa a bývalého aktivistu Hlinkovej mládeže, bola súčasťou „protištátneho sprisahania na Slovensku“, ktoré v rámci mocenského boja s cie-

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

referent politického spravodajstva a od mája 1949 ako obranný referent. V októbri 1950 sa stal veliteľom oddelenia (neskôr odboru) politického spravodajstva. V máji 1953 ho prevelili na Krajskú správu ŠtB v Košiciach, kde prevzal funkciu zástupcu krajského náčelníka ŠtB. Vo funkcii náčelníka krajskej správy ŠtB (neskôr MV) pôsobil nasledujúcich desať rokov.⁹⁸

Aby sme mali kompletný prehľad krajských veliteľov ŠtB, musíme sa ešte vrátiť na Krajské veliteľstvo ŠtB v Prešove. Po zatknutí Michala Sadloňa riadil veliteľstvo dočasne veliteľ oddielu ŠtB vo Vranove nad Topľou Jozef Behúň (nar. 1912), ktorého však už 19. júna 1952, z dôvodu spáchania rôznych trestných činov v minulosti, poslali na dovolenku a neskôr prepustili do civilu. Začiatkom augusta 1952 sa krajským náčelníkom ŠtB stal náčelník kádrového odboru Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave František Tomiška (nar. 1914). Do ZNB nastúpil v novembri 1949. Po absolvovaní školy ZNB I. stupňa v Novom Meste nad Metují nastúpil v marci 1950 na kádrový odbor ministerstva národnej bezpečnosti a v septembri 1951 na kádrové oddelenie Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave. V Prešove pôsobil až do začiatku roku 1954, keď sa stal zástupcom náčelníka Krajskej správy MV v Banskej Bystrici.⁹⁹

Pri pohľade na krajských veliteľov ŠtB a ich obmenu je badať, že najčastejšou príčinou odchodu z funkcie bolo zneužívanie služobného postavenia a politické dôvody. Zatiaľ čo v rokoch 1949 a 1950 sa akceptovali personálne rozhodnutia slovenských rezortných a straníckych funkcionárov, po udalostiach z apríla 1951 rozhodovala o mienovaní krajských veliteľov ŠtB Praha (hoci návrhy musela pred schválením konzultovať s funkcionármi KSS). V priebehu augusta a novembra 1951 obsadili príslušníci ŠtB z Čiech najvyššie veliteľské funkcie v štyroch krajoch. Výnimku predstavoval do augusta 1952 Prešov a do marca 1953 Košice (hoci už od mája 1953 tu opäť pôsobil Slováč Martin Benček). Dôvodom týchto opatrení bola kombinácia viacerých okolností – chýbajúce veliteľské kádre, nedôvera voči slovenským príslušníkom ŠtB, snaha rozbiť regionálne kontakty, ale aj kritizovaná veliteľská činnosť.

Takýto postup v prípade zástupcov krajských veliteľov ŠtB neexistoval, hoci do exponovaného Bratislavského kraja prišiel v apríli 1951 Jaroslav Hrbáček a už v januári 1951 sa objavil návrh na premiestnenie krajského veliteľa ŠtB v Českých Budějoviach Antonína Nového do funkcie zástupcu v Banskej Bystrici a krajského veliteľa ŠtB v Brne Antonína Langmeyera do funkcie zástupcu v Košiciach.¹⁰⁰ Tieto zábery sa napokon nerealizovali. Vo funkciách zostávali príslušníci ŠtB slovenskej národnosti. Výnimku predstavovalo len Krajské veliteľstvo ŠtB v Bratislave, kde po povýšení Jaroslava Hrbáčka nastúpil o niekoľko mesiacov Vladimír Žemlička a neskôr aj Vlastimil Kroupa.

Tom diskreditácie Demokratickej strany vykonštruovala komunistami ovládaná ŠtB na jeseň 1947. MEDVECKÝ, Matej: *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945–1948*. ÚPN, Bratislava 2011.

98 V marci 1963 sa stal náčelníkom Krajskej správy MV v Banskej Bystrici, no po nezhodách s krajskými funkcionármi KSS ho poslali do straníckej školy a neskôr z funkcie odvolali. Od polovice roku 1966 viadol oddelenie zvláštnych úloh pri SNR a od júna 1969 až do augusta 1979 pracoval na správe pasov a víz. Pozri SIVOŠ, Jeruš: *Kariéry v službách ŠtB*. Martin Benček. *Pamäť národa*, 2010, roč. VI, č. 1, s. 69–78.

99 *A ÚPN*, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, František Tomiška.

100 *ABS*, f. A 2/1, inv. č. 33, Materiál pro schůzi kolegia dne 20. ledna 1951. Krajští velitelé – pověření do funkcií.

Jerguš Sivoš

Krajskí veliteľia ŠtB na Slovensku v rokoch 1949 – 1953

Bratislava	1. 1. 1949 – 19. 10. 1951	Jozef Ilčík
	18. 9. 1949 – 5. 4. 1950	Štefan Orlík (poverený) ¹⁰¹
	20. 10. 1951 – 4. 3. 1953	Jaroslav Hrbáček
	5. 3. 1953 – 31. 12. 1953	Michal Králka
Nitra	1. 1. 1949 – 30. 5. 1949	Michal Ivanič
	30. 5. 1949 – 20. 4. 1950	Ľudovít Filan
	1. 8. 1950 – 13. 11. 1951	Ľudovít Filan
	13. 11. 1951 – 31. 12. 1953	František Červenka
Banská Bystrica	1. 1. 1949 – 20. 1. 1949	Pavol Parobek
	10. 2. 1949 – 28. 2. 1950	František Vidiečan
	1. 3. 1950 – 31. 7. 1950	Michal Sadloň
	3. 8. 1950 – 12. 10. 1951	Miroslav Vomáčka
	13. 10. 1951 – 31. 12. 1953	František Novák
Žilina	1. 1. 1949 – 15. 11. 1949	Jozef Tomašovič
	15. 11. 1949 – 29. 11. 1949	Štefan Imrich Chudík (poverený)
	29. 11. 1949 – 28. 2. 1950	Michal Sadloň
	1. 3. 1950 – 10. 8. 1951	Štefan Kubík
	10. 8. 1951 – 15. 11. 1953	Martin Lipár
Košice	1. 1. 1949 – 31. 7. 1950	Jozef Mosorjak
	1. 8. 1950 – 4. 3. 1953	Jozef Balog
	5. 3. 1953 – 1. 6. 1953	Jaroslav Hrbáček
	8. 7. 1953 – 31. 12. 1953	Martin Benček
Prešov	1. 1. 1949 – 1. 11. 1949	Michal Jankovič
	27. 10. 1949 – 3. 8. 1950	Jozef Farkaš
	3. 8. 1950 – 28. 5. 1952	Michal Sadloň
	28. 5. 1952 – 19. 6. 1952	Jozef Behúň (poverený)
	1. 8. 1952 – 31. 12. 1953	František Tomiška

101 Štefan Orlík riadil Krajské veliteľstvo ŠtB v Bratislave počas šesťmesačného štúdia Jozefa Ilčíka na Ústrednej politickej škole v Modre-Harmónii.

Teritoriálne útvary ŠtB na Slovensku v rokoch 1948 – 1953

Niekoľko poznámok na záver

Teritoriálne útvary ŠtB v rokoch 1949 – 1953 predstavovali základnú výkonnú jednotku štátno-bezpečnostnej služby v krajoch. Od svojho vzniku v januári 1949 sa ich organizačná štruktúra prispôbovala podobe pražskej centrály ŠtB. Aj preto sa v priebehu pomerne krátkeho času viackrát menila.

Do augusta 1950 podliehali krajské veliteľstvá ŠtB odboru štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra v Bratislave. Neskôr, po vzniku ministerstva národnej bezpečnosti, riadilo a kontrolovalo činnosť slovenských útvarov ŠtB pražské Veliteľstvo ŠtB, resp. Hlavná správa ŠtB.

Toto obdobie však necharakterizujú len časté organizačné zmeny, ale najmä obmena príslušníkov (tzv. *omladenie zboru*), príchod mladých neskúsených pracovníkov a personálna diskontinuita veliteľských kádrov zosobnená zatýkaním vedúcich predstaviteľov slovenskej ŠtB, ktoré sprevádzal príchod viacerých veliteľských kádrov z Česka.

Kritika pražského Veliteľstva ŠtB sa znášala na takmer všetky oblasti práce a fungovania slovenskej ŠtB. V novembri 1949 hodnotil zástupca pražskej centrály situáciu na Krajskom veliteľstve ŠtB v Nitre nasledovne: *Celkove je možno říci o poměrech na KV-Stb Nitra, že státobezpečnostní situace není příznivá, že orgánové si dosti neuvědomují, co vlastně mají dělat, a že ani jejich velitelé nemají příliš jasno.*¹⁰² Ďalší zástupca kritizoval v auguste 1950 prácu Krajského veliteľstva ŠtB v Banskej Bystrici: *Najslabšie je oddelenie III., ktoré nemá vyjasnené vôbec úkoly, ktoré pred ním stoja a metody, ktorých má používať.*¹⁰³ O dva mesiace neskôr, v októbri 1950, zrušil inštruktor I. sektora Veliteľstva ŠtB v Prahe na 1. oddelení Krajského veliteľstva ŠtB v Nitre rozdelenie na referáty a vytvoril dve skupiny, ktoré spracovávali určené prípady. Úroveň práce zhodnotil v záverečnej správe: *Již první den zjistil jsem, že 1. oddělení ztratilo všechny základní znaky operativního oddělení.* Kritizoval prácu v kanceláriách, administratívnu činnosť miesto práce v teréne, slabé odborné znalosti, nedostatočné vedenie zo strany veliteľa a slabé personálne obsadenie.¹⁰⁴

Nedostatky spomína aj správa pre politický sekretariát z januára 1952: *Slovenské kraje, kde celková odborná úroveň je stále naprosto neuspokojivá, je nutno v prvé řadě vybudovati nejen po kádrové stránce, ale systematickou popularisací agenturní práce zvýšiti odbornou úroveň orgánů.*¹⁰⁵ No obraz o fungovaní a stave krajských veliteľstiev ŠtB na Slovensku začiatkom 50. rokov dáva správa o kontrole Krajského veliteľstva ŠtB v Košiciach: *Stb řeší a sleduje kriminální věci [...] agenturní práce velmi slabá a nedostatečná [...] operativní technika se pro neznalost téměř nepoužívá [...] mladé kádry nejsou instruovány a jejich odbor-*

102 ABS, f. 310, sign. 310-17-6, Záznam o veliteľské poradě na KV-Stb v Nitre.

103 Tamže, sign. 310-17-4, Zpráva o provedeném průzkumu na KV-Stb v BĀNSKÉ BYSTRICI ve dnech 1. – 5. 8. 1950.

104 Tamže, sign. 310-17-6, Hlášení o provedení inštruktáže na 1. odd. KV-Stb Nitra v době od 6. 10. – 14. 10. 1950.

105 ABS, f. A 2/1, inv. č. 74, Materiál pro schůzi kolegia dne 18. 1. 1952. Věc: Zpráva pro politický sekretariát. Veliteľství státní bezpečnosti.

Jerguš Sivoš

nému školení se věnuje naprosto nedostatečná pozornost [...] velitel Stb se zajímá o drobnosti a hlavní problémy mu unikají, nebo se na ně nesoustřeďuje [...] oddíly Stb nejsou instruovány a nevěnuje se jim pozornost. Agenturní práci nelze zaznamenat [...] spojovací prostředky slabé, svízelné spojení s Prahou. V zimě styk KV s oddíly není [...] evidence neexistuje [...] konspirativní místnosti nejsou [...].¹⁰⁶

Na záver snáď ani nie je potrebné dodať, že slabú odbornú úroveň, ale aj nekvalifikované riadenie a usmerňovanie nahrádzali príslušníci ŠtB používaním nezákonných metód, fyzického a psychického teroru, brutalitou, aroganciou a provokáciami.

Krajskí velitelia ŠtB

pplk. Jozef Ilčík, Bratislava 1949 – 1951
Foto: A ÚPN

škpt. Jaroslav Hrbáček, Bratislava 1951 – 1953, Košice 1953
Foto: ABS

škpt. Jozef Mosorjak, Košice 1949 – 1950
Foto: ABS

škpt. Miroslav Vomáčka, Banská Bystrica 1950 – 1951
Foto: ABS

mjr. František Novák, Banská Bystrica 1951 – 1953
Foto: ABS